

Blahosl. *Ramón Llull* (1232/35-1316)

Pro Institut františkánských studií; verze 2009

© Petr Regalát Beneš

Ramón Llull odevzdává andělovi

Andělský strom,

Mnichov, Bayerische Staatsbibliothek

(codex latinus monacensis), XV. stol.

Je výjimečnou a pozoruhodnou osobností františkánského ducha. Je nelehké stručně popsat jeho význam, neboť je to „postava mnohostranná, až legendární, byl blízký sv. Bonaventurovi svým mystickým vzletem, Scotovi svým zdůvodněním vtělení Božího (Syna) a pojetím o království Kristově, a Baconovi svým misijním nadšením.“¹ Tento františkánský terciář si vysloužil přívlastek „*doctor illuminatus*“, osvícený učitel, jehož životní snahy lze charakterizovat jako „jedno jediné myšlení, jedna jediná láska“.² Jako misionář, jeden z „rytířů víry“,³ usiloval o to, co dnes dělá papežská *Kongregace pro šíření víry*. Založil proto na ostrově Mallorca kolej Miramar pro františkány, v níž se měli připravovat misionáři pro islámské země a jejímž základem byla výuka arabštiny. Není zároveň pochyb, že klasické muslimské myšlení mělo na Llulla podstatný vliv. Potvrdila to i nedávná významná výstava (Barcelona, Alžír, Mallorca), jejíž název byl příznačný: *Raimundus, christianus arabicus. Ramón Llull a setkání mezi kulturami*.⁴

Různých, někdy méně známých přezdívek si získal celou řadu, i to vypovídá o jeho šířce záběru. Je nazýván *Procurator infidelium* (Obhájce nevěřících), *Almogàver del pensament* (Válečník myšlení), „Filosof Bojovník, Mystik a Umělec svědomí“, „Učitel introspekce“, „Katalánský Quijote“. Je považován za největší kulturní katalánskou osobnost, ba za „**otce katalánského jazyka**, vždy připomínanou mezi velkými zakladateli literatury a myšlení, Dantem, Shakespearem, Moliérem, Goethem“.⁵ Neobyčejný člověk: neklidný, geniální,

¹ Agostino GEMELLI, *Františkánské poselství světu*, Praha 1948, 69.

² Esteve JAULENT, *Raimundo Lúlio: um único pensamento e um único amor*, in ramonllull.net/sw_studies/pdf/s_vida.pdf (23.9. 2009).

³ Srov. G. FERRINI, *Un santo al giorno. Con i santi francescani verso il terzo millennio*, Cesena⁴1995, 209.

⁴ Srov. katalog výstavy - *Raimundus, christianus arabicus: Ramon Llull i l'encontre entre culture*, Institut Europeu de la Mediterrània, Barcelona 2007, 183 + 87 stran.

⁵ F. PORSIA, *Progetti di crociata. Il De Fine di Raimondo Lullo*, Chimienti Editore, Taranto 2005, 26.

zarputilý, romantický, neúnavný, podléhající někdy extrémním náladám euforie i deprese, racionální i fantasta. „Poustevník, poutník, učitel, kazatel, potulný rytíř víry, brázdí všechny cesty, přichází ke všem autoritám, pozvedá svůj hlas po všech končinách země. Santiago, Montserrat, Řím, Andalusie, Francie, Anglie, Německo, Alžírsko, Tunis, Kypr, Malta, Habeš, Tatarsko se stávají blízkými jeho krokům.“⁶ Mnoho informací o něm je zavádějících, protože po smrti se pod jeho jménem začaly objevovat alchymistické spisy (dnes tzv. Pseudo-Lullus) a alchymisté ho tak dokonce považovali téměř za svého patrona. Dokonce ještě náš slavný *Ottův slovník naučný* uvádí: „Obraz o jeho všestrannosti dlužno doplniti poukazem k básnické jeho činnosti... a k činnosti alchymistické, kde jej dlužno označiti jako původce přírodnického mysticismu alchymistův.“ Velký nesmysl, když si uvědomíme jeho skutečně hořící lásku ke Kristu a církvi.

Llull v našem františkánském prostředí čeká na znovuobjevení. *Encyklopedie mystiky* z nakladatelství Argo zmiňuje, že Llull „zaujímá nejvýznamnější místo mezi františkánskými mystiky“.⁷ Elena Fiorentini zase píše: „Když jsem hledala zprávy o Ramónu Lullovi, zjistila jsem, že jsem narazila na giganta, a jako o takovém chci o něm pojednávat.“ Ze známých osobností, které byly Llullem ovlivněny, lze jmenovat i v Čechách známého kardinála Mikuláše Kusánského⁸ nebo Leibnitze. Llull je dnes vysoce aktuální: mystik, myslitel, ale také člověk usilující o dialog se světem islámu a židovství. Misionářský duch a nakonec mučedník. Už více než osmdesátiletý byl snad roku 1315 na misijní cestě v městě Búdža na tuniském břehu kamenován, zemřel na lodi při převozu na Mallorku začátkem roku 1316, někdo uvádí 29. červen 1316. Blahořečen byl papežem Klementem XIII. 19. února 1763.

1. Dějinné a kulturní prostředí

Tři trojrámece. Je třeba to jednoznačně zdůraznit. Celý středověk, a tím spíše v oblasti, o níž se zde jedná, je soužitím a vzájemným působením tří světů: *latinského, byzantského a islámského*. Jejich vzájemné kontakty byly různorodé, politické, ekonomické, kulturní a náboženské. Z toho vychází další trojrámeček, který utvářel život Ramóna Llulla, totiž svět tří monoteistických náboženství: *křesťanství, židovství a islámu*. Byla sice autonomní, ale v této době všechna tři čerpala z intelektuálního dědictví řeckého myšlení. A konečně poslední trojrámeček, zeměpisný: *evropský, středomořský a katalánský*. Vzájemné soužití křesťanů s maury a židy tehdy hluboce ovlivňovalo kulturu všech království na Pyrenejském poloostrově i okolí.

Jaume el Conqueridor (Jakub Dobyvatel, katalánsky Jaume, kastilsky Jaime; 1208 Montpellier - 1276 Valencie) byl syn Petra II., od roku 1213 aragonský král z dynastie barcelonské, od roku 1229 králem Mallorky a od roku 1238 králem Valencie. Roku 1244 dobyl král muslimskou Játivu u Valencie a získal tak

⁶ Joaquím XIRAU, Ramón XIRAU, *Obras completas II: Escritos sobre educación y sobre el humanismo hispánico*, Madrid 1999, 231.

⁷ J.P. RENNETEAU-J.G. BOUGEROL, *Žebravé řády*, in *Encyklopedie mystiky III*, Argo, Praha 2002, 164.

⁸ Mikuláš Kusánský (1401-1464) se k Lullovi dostal přes svého učitele Emericha z Campo, který v Paříži důkladně přejal Lullovo myšlení.

pod kontrolu výrobu papíru, který začal používat místo pergamenu. Jakub I. je autorem svého vlastního životopisu pod názvem *Kniha o hrdinských činech (Llibre dels Feys)*. Pohřben je v cisterciáckém klášteře v Pobletu.

Baleárské ostrovy se nacházejí v západním Středomoří, tvoří je pět ostrovů a několik ostrůvků. Mluví se zde baleársky, což je jazyk, který je pokládán za odnož katalánštiny. Baleárské ostrovy, včetně Mallorky byly roku 903 připojeny ke kordóbskému kalifátu, takže následující období patřilo Maurům. Toto období je vcelku považováno za epochu kulturního rozkvětu a bývá nazýváno blahodárnou maurskou epochou. Arabové zdokonalili římské vymoženosti a přidali své: arabské číslice, medicínu, astronomii, navigační umění, vodní hospodářství a zahradnictví. Proměnili zavodňovací systémy až dosud neúrodné oblasti v kvetoucí zahrady, založili pomerančovníkové a citroníkové háje, olivové terasy, sázeli meruňky a broskvoně. Umělečtí řemeslníci vyráběli luxusní zboží, věda a umění vzkvétaly. Bydlení dosáhlo v rámci Evropy nebývalé úrovně. Po pádu kordóbského kalifátu tu vzniklo samostatné království (taifa). Křesťanská Evropa se s maurskou invazí nikdy nesmířila a podnikala proti Arabům stálé výpady. Jednou z front se staly i Baleáry, proti kterým papež vypravil v r. 1113 jednu z největších křížových výprav, zvanou pisánsko-katalánská.

Když se Lull narodil (1232/35), bylo to zhruba 20 let poté, co otec Jaumeho I., Petr II. Katolický, zemřel v bitvě u Muretu (1213), kde s katalánskými a aragonskými vojsky bránil své okcitánské vazaly proti křížákům na křížové výpravě proti katarům (Okcitanie - jižní Francie, 1167-1209 hledání identity a prorůstání katarství do okcitánské společnosti, 1209-1229 křížová výprava proti katarům, albigenským). Porážka u Muretu znamenala naprostou změnu mezinárodní politické orientace Katalánska. Až do této bitvy katalánský svět hleděl směrem za Pyreneje. V roce 1164 se rod hrabat z Barcelony stal aragonskou královskou rodinou. Kombinace provensálských zájmů s vojenskou mocí aragonských přispěla k největšímu rozšíření katalánské aliance: celé Languedoc, polovina Gaskoňska, část Delfinátu a pobřeží Středozevního moře kolem Nice. Bitva u Muretu znamenala konec toho všeho.

I Jaume byl přítomen jako pětileté dítě na bitevním poli a stal se zajatcem Simona IV. z Montfortu, zapřisáhlého nepřítele okcitánských. Až po jednáních a tlaku papeže Inocence III. byl Jaume roku 1214 propuštěn. Jeho rádcem se stal proslulý dominikán Ramón z Peñafortu, jeho příbuzný, tehdy 39letý, a to jistě muselo mít vliv. Jaume zanechal zájmů za Pyrenejemi, kde mu posléze zůstal jen kraj s jeho rodným městem Montpellier, a začal dobývání území, která byla v rukou Maurů. Ovšem v prvních letech svého kralování musel nejprve řešit vnitřní nepokoje a vzpoury ambiciózní aragonské šlechty. Až roku 1227 byl podepsán konkordát v Alkale, který znamenal konečné vítězství nad vzbouřenci a nezbytnou stabilitu pro počátek tažení proti muslimům. Expanze, které se mu za jeho života podařilo dosáhnout, byla v té době téměř nepředstavitelná.

Ovládnutí Baleár bylo v té době nutné především kvůli stálé hrozbě pirátů, kteří z nich dělali v té době výpady a narušovali rušný obchod. Mallorca se tehdy nacházela na křížovatecké obchodní dráze mezi severní Afrikou a Evropou. Byla to zcela jiná situace než dnes, kdy jsou Baleáry mimo okruh islámu, známé spíše jako turistické letovisko Evropy. Ve 13. století však Baleáry měly ještě pevné vazby na severní Afriku. Symbolem této jejich středozevní role byly na jedné straně kolonie obchodníků pisánských, janovských, marsejských, z Montpellier a severoafrických židů, které se na ostrovech usadily, na druhé straně dlouhá série mallorských konzulátů v severní Africe.

Katalánsko-aragonské oddíly porazily Maury 13. září 1229 v bitvě u Portopi. Během pár měsíců byl dobyt celý ostrov, jen do roku 1232 malý zbytek ještě odolával. Jaume tak učinil konec maurskému panství na ostrovech, když získal poté i Ibizu a Minorku (konec tažení 1235). Uprchlé a do otroctví odvedené Maury začali nahrazovat přistěhovalci z Katalánie. Jejich řeč měla rovněž latinské kořeny a byla druhým základem jazyka, jímž ostrované dosud mluví.

Na pevnině pak Jaume Dobyvatel s armádou složenou z Francouzů, Angličanů, Němců a Italů oblehl Valencii a 28. září 1238 vynutil kapitulaci. 50.000 Maurů opustilo město a 9. října král následovaný svou

družinou a armádou zabral jejich majetek. Hlavní mešita byla očištěna, byla slavena mše a zpíváno „*Te Deum*“. V témže roce 1238 založil království valencijské, o dva roky později vydává tzv. *Furs de València* - zvláštní výsady, jímž se toto království řídilo celých pět století. Katalánsko se stalo jednou z hlavních mocností Pyrenejského poloostrova.

Bezprostředními důsledky Jaumeho vojenských tažení (na rozdíl od získání Valencijského království především na základě série jednání) byla jednak konsolidace jeho království na jih od Pyrenejí, dále velký počet muslimů na územích, která se stala křesťanskými. Ještě Llull žil v prostředí, kdy zhruba 1/3 obyvatel byli muslimové (údaje historiků se pohybují mezi 20-50%). Velká část muslimů byli ještě otroci, ale je znatelná i jejich emancipace a přecházení ke svobodným řemeslům. Z toho vyplýval zájem o jejich konverzi jako prostředku k dosažení národní jednoty. Jednota uvnitř křesťanstva byla v podstatě pro celou oblast Evropy cílem jak politickým, tak náboženským.

V letech 1232 a 1242 svolal Jaume I. církevní sněmy do Tarragony. Onen druhý do Aragonie uvedl inkvizici, řízenou po celou dobu vlády Jaumeho I. významnou postavou dominikánů, Ramónem z Peñafortu. V září 1269 se Jaume vydal dokonce na ozbrojenou výpravu do Svaté země, ovšem většina výpravy se tam ani nedostala. Zemřel 27. června 1276 po králování celých 63 let.

Druhozený syn Dobývatele, Jakub II., zdědil Baleárské ostrovy a panství kolem Montpellier. Založil tak samostatné Mallorské království a ubránil zemi vojenskou silou před nároky svého aragonského bratrance. I přes boje zažíval ostrov obrovský kulturně-hospodářský rozvoj, o kterém svědčí i působení Ramóna Llulla.

Sv. Rajmund z Peñafortu. V pořadí 3. generální magistr dominikánského řádu (1238-40) po sv. Dominikovi a Jordánovi ze Saxonie. Narodil se roku 1175/77 na zámku Peñafortu u Barcelony, pocházel z urozené katalánské rodiny v úzkém příbuzenském vztahu s rodem hrabat z Barcelony (i proto měl blízký vztah s Jaumem I.). Stal se lektorem církevního práva v Boloni a později kanovníkem barcelonské katedrály. Na Velký pátek roku 1222 vstoupil k dominikánům. Na pozvání papeže Řehoře IX. odjel do Itálie a byl jmenován hlavním penitenciářem v komisi rozhodující o těžkých případech svědomí přicházejících do Říma, a navíc papežovým zpovědníkem. Ten ho pověřil, aby sebral papežské dekretály z XII. a XIII. století; je to vcelku pět knih; arcibiskupský úřad v Tarragoně, který mu Řehoř IX. nabídl, Rajmund odmítl. Roku 1236 se vrátil ze zdravotních důvodů do Barcelony a žil tam velmi přísným, asketickým životem. Roku 1238 ho dominikáni zvolili generálem řádu. Za dva roky však požádal, aby byl tohoto úřadu zproštěn, a rozvíjel intenzivní křesťanskou činnost v oblastech Španělska a severní Afriky, ovládaných muslimy. Nabádal misionáře, aby pečovali o křesťanské žoldnéře a otroky, kteří byli ve službách muslimů, či kteří ve víře zakolísali; měli dokonce muslimy i získávat. Požádal Tomáše Akvinského, aby pro něho napsal dílo „*Summa contra gentiles*“, *Sumu proti pohanům*, jež pak prokázala dobré služby ve styku s muslimy i židy. Jeho jasnozřivost se projevila i v zakládání jazykových škol pro misionáře: roku 1250 založil *Studium Arabicum* školu arabštiny v dominikánském konventu v Tunisu (ovšem podle někoho první snad už roku 1232 v Palmě de Mallorca!), 1265 v Barceloně, potom v Murcii. Pomáhal radou barcelonskému knězi Petru Nolaskovi, zakladateli řádu mercedářů, který vykupoval křesťanské zajatce; král Jakub I. Aragonský přisuzoval svůj úspěch v boji s Maury účinku Rajmundových modliteb. Rajmund z Peñafortu zemřel téměř stoletý 6. ledna 1275 v barcelonském klášteře. Jaké účtě se těšil, vidíme i z toho, že se s ním na poslední cestě přišli rozloučit král aragonský i král kastilský, královna Violanta, tři biskupové a mnoho šlechticů, kněží i prostých věřících. Byl svatořečen Klementem VIII. roku 1601. Llull se s ním za svého života setkal a byl jím nepochybně nemálo ovlivněn, ba navázal velmi konkrétně na jeho snahy, viz níže.

2. Život Ramóna Llulla

Ramónův dlouhý život tedy začal v období poté, co Katalánsko muselo opustit ambiciózní trans-pyrenejský sen, a předtím, než začala fáze největší expanze ve Středomoří, na Mallorce, která právě dosáhla osvobození od Maurů. Průběh Ramónova života, neklidného a rozechvělého, plného vášně a tvořivosti, je nám znám díky životopisu *Vita coetanea*, který roku 1311 sám vyprávěl svým žákům ve Valverde u Paříže, a jeden z nich jej zapsal.⁹ S bohatstvím detailů uvádí různé etapy Lullova života, podobně jako je hojně autobiografických zpráv rozptýleno v jeho četných spisech (takže nám umožňuje jejich dostatečně přesnou dataci a umístění).

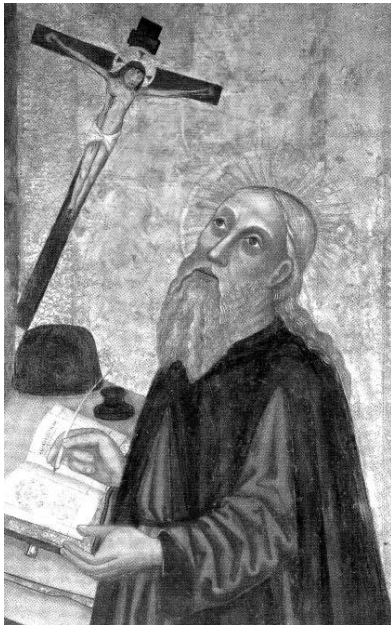
Ramón Llull (nebo Lull, latinsky Raymund Lullus) se narodil katalánským rodičům roku 1232 (nebo 1235) v městě Palma de Mallorca, na Mallorce. Rodina původně patřila ke střední měšťanské vrstvě v Barceloně, ale otec se zúčastnil v prosinci 1229 bojů a dobytí ostrova Mallorky křesťanským králem Jaumem I. Aragonským. Podle nedávno objevených dokumentů rodina Ramónova i rodina jeho budoucí manželky vlastnily (tzn. také kupovaly a prodávaly) otroky.

Poněvadž nebyl určen ke studiu, nýbrž ke službě nové křesťanské vládě na ostrově, prošel základy školní výuky, ale nenavštěvoval nebo alespoň neukončil studia latinské gramatiky a svobodných umění. Oženil se roku 1256/7 s Blancou Picany, která pocházela z rodiny také spojené se správou vládnoucích Aragonců. Měl s ní dvě děti, Dominika a Magdalenu. Vztahy rodiny ke královskému dvoru mu otevřely cestu k významným funkcím. On sám na počátku *Vita coetanea* vzpomíná, že byl „*senescalco* krále Mallorky“, ¹⁰ Jaumeho II. (1243-1311), jenž byl následníkem Jaumeho *el Conqueridora* (†1276). Byla to hodnost prvního hodnostáře paláce, jakéhosi majordoma. Není tedy nic divného, když se takto účastnil na životě dvora a jeho kultuře, že se angažoval v *příjemné trubadúrské vědě*, v níž vynikal nad jiné, a psal, jak sám vzpomíná, „*písně a úsloví o bláznovstvích tohoto světa*“, kde oslavoval lásku dvorskou, zároveň i necudnou a dobrodružnou. Byl zřejmě naplno vtažen do této činnosti a do tohoto života: „*krása žen byla morem pro mé oči*“. Sám vypráví, s jakou smělou vytrvalostí se – ač ženatý - dvořil ženám, že je až pronásledoval. Avšak známý příběh, podle něhož jednou na koni sledoval jednu krásnou ženu až dovnitř kostela, je ve skutečnosti románový (žena si prý odhalila hrud' a ukázaly se prsy znetvořené od rakoviny).¹¹

⁹ *Vita coetanea*, ed. Miquel Batllori, in RAMON LLULL, *Obres essencials* (Biblioteca Perenne 16), Barcellona, Ed. Selecta 1957.

¹⁰ Podle *Gran Enciclopedia Catalana* (vol. 21, Barcellona 1989, 52), byl „*senescalco*“ první hodnostář paláce, současně hlava vlády a velitel královského vojska.

¹¹ Příběh je podrobně popsán v jednom románu o Lullově životě, žena byla podle něho vdaná a jmenovala se Ambrosia di Castello.

Jeho život vzal rozhodující obrat jedné noci roku 1263, když se chystal opět skládat „prázdnou píseň o nějaké dámě, kterou právě tehdy pošetilou láskou miloval“. V té chvíli po své pravici uviděl ukřižovaného Ježíše. Básnická inspirace okamžitě zmizela a musel přestat, druhý den však opět zkoušel v písni pokračovat. Báł se a uhýbal před Kristovou vybídou, takže se mu zjevení opakovalo postupem doby ještě čtyřikrát. Onu pátou krizovou noc ho zachvátila úzkost, a proto se jí celou promodlil, aby ho Pán osvítil. Nakonec došel jistoty, že Bůh chce, aby „opustil svět a zasvětil se cele jeho službě“. To byl počátek Ramónovy konverze, která ho přivedla k radikální změně objektu jeho vášnivé lásky. Od té chvíle byly totiž jeho obrovský afektivní potenciál a celé jeho intelektuální bohatství zaměřeny k Lásce nestvořené a touze nechat

se milovat Miláčkem a poznávat jej. Když jako stařec diktoval *Vita coetanea*, vzpomínal, že jeho velmi jasný a konkrétní životní cíl, obrácení nevěřících, se zrodil právě té noci.

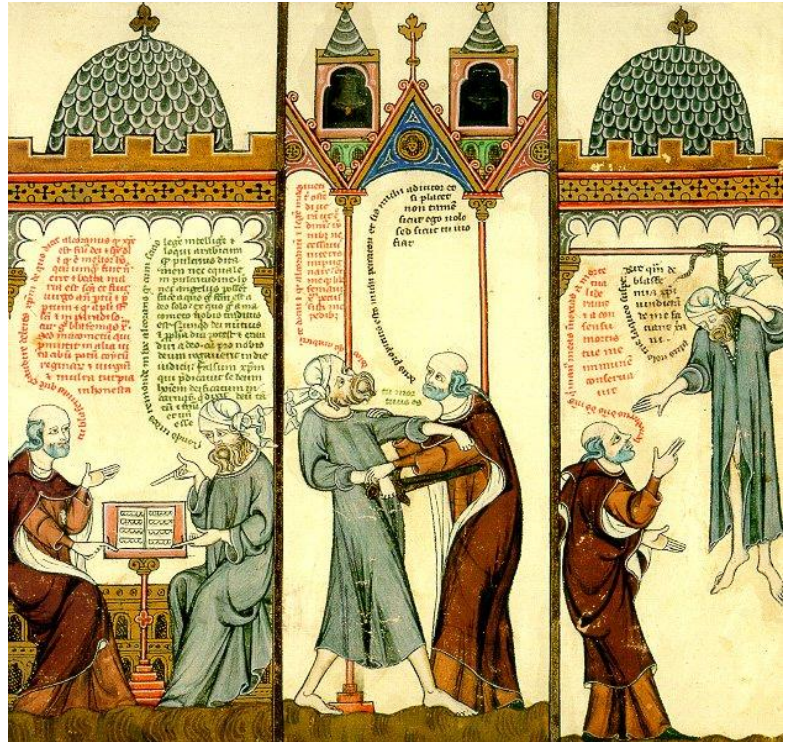
Tyto věci se odehrály v měsíci červnu 1263. Následovaly tři měsíce, kdy vnější jeho život pokračoval jako předtím, „až do svátku sv. Františka... Avšak o tomto svátku byl přítomen na kázání nějakého biskupa u Menších bratří... Biskup v kázání mluvil o tom, jak sv. František opustil a zanechal všechny, aby se silněji oddal samému Kristu, a další podrobnosti z jeho života. Sám Ramón, povzbuzený příkladem sv. Františka, hned prodal svůj majetek, přičemž si ponechal jen málo na podporu své manželky jako i svých dětí, celý se svěřil Kristu, s úmyslem nevrátit se víc ke své rodině...“

Pak následovalo jakési přechodové období, kdy během dvou let jako kající poutník navštívil nejznámější poutní místa té doby (Rocamadour, Compostella). V té době se přesvědčil o nutnosti intelektuální přípravy, tj. studia. Poté co se dlouho postil a modlil, určil si plán dalších aktivit s cílem udělat širokou celosvětovou kampaň, která by písemnými i ústními poselstvími, určenými každé sociální a intelektuální vrstvě, šířila lásku a pravdu do světa. Tento plán překračoval i samotné hranice křesťanské společnosti a předpokládal jako korunování celého života nejvyšší svědectví mučednictví.

Ač byl puzen silnou touhou ihned se vydat na velká studia v Paříži, poslechl rady příbuzných a přátel, především Ramóna z Peñafortu, kteří ho odrazovali. Vrátil se proto na Mallorku. Tady definitivně odložil světský šat a oblékl „velmi počestný oděv z nejhrubší látky, kterou našel“. Stává se členem Třetího řádu sv. Františka (zřejmě roku 1292).

Nespokojil se s předměty trivia a kvadrivia, ale koupil otroka, od něhož se devět let pilně učil arabštinu. Závěr jejich vztahu však byl dramatický. Nejlépe bude ocitovat celý úryvek: „A koupil si tam jednoho Saracéna, od kterého se učil arabský jazyk. Po devíti letech se stalo, že se tento Saracén v den, kdy Ramón nebyl přítomen, rouhal Kristovu jménu. Po svém návratu se o tom Ramón dozvěděl od těch, kdo slyšeli rouhání, a pohnut velmi velkou horlivostí pro víru, udeřil Saracéna na ústa, přímo do tváře. Saracén však vzplanul velkým hněvem a od té chvíle začal přemýšlet, jak by mohl svého pána zabít. A ten Saracén si tajně obstaral meč a když jednoho dne viděl sedět svého pána samotného, náhle ho napadl, vytáhl onen meč a hrozným křikem zvolal: »Jsi mrtev! « Avšak Ramón, jak se to

zalíbilo Bohu, úderem do ramene, v němž držel Saracén meč, trochu zmírnil jeho úder. Přece však byl těžce raněn zásahem meče do oblasti žaludku, i když ne smrtelně. Nakonec Saracéna přemohl, podrobil si ho a meč mu násilím vzal z ruky. Potom přiběhla rodina, a Ramón zakázal Saracéna usmrtit. Přesto však dovolil, aby ho svázaného odvedli do vězení, než sám nezávází, co s ním bude nejhodnější udělat. Zdálo se mu totiž přísné, aby nechal zahubit toho, kdo ho učil arabskému jazyku, který si tolik přál naučit. Báł se ho ale propustit nebo déle ho držet, protože věděl, že by nepřestal osnovat plány na jeho usmrcení. A tak zmatený z toho přišel do jednoho blízkého opatství, kde se po tři dny velmi vroucně modlil k Pánu za tuto věc. Když to dokončil, zjistil, že mu v srdci zůstala ještě jakási zmatenost a zdálo se mu, že Pán vůbec nevyslyšel jeho modlitby. Proto se smutný vrátil do svého domu. A když tam přišel, zastavil sa ve vězení, aby se podíval na svého vězně. Našel ho oběšeného na laně, kterým byl svázán. Ramón potěšen děkoval Bohu za to, že uchoval jeho ruce nevinné od zabítí onoho Saracéna a vysvobodil ho z těžkých zmatků, za což v úzkosti předtím prosil.¹²

Poté v životopise následuje vyprávění o tom, jak se Ramón vydává do samoty na horu (ztotožňována s horou Randa) nedaleko od Palmy de Mallorca, kde se věnuje kontemplaci Boha. Tady dostává inspiraci, aby napsal knihu (téměř jakoby kniha zjevená či daná od Boha), dar *božského objasnění*, kterým začíná etapa jeho života, jež mu vysloužila titul *doctor illuminatus* (osvícený učitel). Mělo jít o knihu *Ars maior*, jež se stane *Ars generalis*, velké dílo, jež je matkou dalších početných děl: „Potom Ramón vystoupil na jednu horu nedaleko svého domu, aby tam pokojněji rozjímal o Božích věcech. Když tam byl už téměř osm dní, jakýsi den se stalo, že když stál sám a pozorně hleděl na nebe, Pán náhle osvítil jeho mysl a dal mu formu a způsob, jak napsat knihu proti omylům nevěřících, o které se mluví výše. Když Ramón za to vzdal Nejvyššímu nesmírné díky, sestoupil z té hory. Hned se vrátil do zmíněného opatství, začal tam uspořádávat a psát tu knihu, kterou nejprve nazval *Větším uměním* (*Ars maior*), ale později *Všeobecným uměním* (*Ars generalis*).“ V opatství La Real Lull tedy píše *Ars generalis* a dostává zázračně Boží souhlas prostřednictvím krásného smějícího se mladého pastýře, který se nevysvětlitelně objevuje v poustevně na hoře.

¹² *Vita coetanea*, 11-13. Ani to však některým autorům nebránilo, aby spekovali, že Lull saracéna zabil sám.

Misionářská kolej Miramar

„Světské“ schválení spisu Llull dostal, když ho povolal král do Montpellier a nechal prozkoumat jeho spisy jedním františkánem. Llull velmi brzy zapůsobil na Jaumeho II., aby na svém území založil misionářskou školu. Našli vhodný pozemek blízko pobřeží, na strmých skalách krásného severozápadního pobřeží Mallorky. Už delší dobu se spekulovalo, co vlastně znamená název Miramar. Dnes se zdá, že jde o arabské vyjádření v duchu *súfi* pro Boží Trojici, což by potvrdzovalo i zasvěcení kláštera Nejsvětější Trojici.¹³

S pomocí krále Llull pak dosáhl i schválení papeže Jana XXI. bulou *Laudanda tuorum*, vydanou ve Viterbu 17. října 1276.¹⁴ Povoluje v ní zřízení kláštera podporovaného rentami, kde se 13 Menších bratří (zřejmě symbolické číslo: jako Ježíš + 12 apoštolů) bude učit arabsky „za účelem obrácení nevěřících“. Když první skončí a vyjdou „do terénu“, další zaujmou jejich místo. Tato klášterní kolej Miramar se stala idylickým symbolem: nejen „laboratoří“ Lullovyho hojných spisů, ale výrazem jeho mysli a ducha.

Tuto kolej lze považovat za geniální a avantgardní instituci, která Llulla proslavila v dějinách misíí (i když navazoval v tom už na Rajmunda z Peñafortu, viz výše). Budoucí evangelizátoři se zde připravovali na přímý kontakt s nevěřícími, studovali orientální jazyky a diskusní metody. Z dokumentů víme, že i další králové (Alfons III., Jaume II.) chránili Miramar. Avšak ve svých slavných verších *Desconfort* z roku 1295 Llull oplakává konec Miramaru. Dokument z roku 1301 dosvědčuje, že konvent v té době už neexistoval. Františkáni odtud odešli a klášterní budova připadla opatství *Santa Maria de la Real*. Konvent se časem obnovil, ale střídaly se tam jiné řády: cisterciáci, dominikáni, jeronimiáni, poustevníci. Měl ještě i později zajímavé dějiny.¹⁵

Bula Jana XXI. schvalovala i hlavní body misionářského programu, který Llull vyložil ve třetí části *Llibre contra Anticrist*, jež obsahuje nauku v dialogu. V tomto prvním programu nebylo místo pro křížové výpravy. Když je však II. Lyonský koncil potvrdil, Llull je také začal přijímat (od knihy *Llibre de l'ordre de cavalleria* dál) a postupně zaujímal stále více bojovný postoj, zvláště po porážce u S. Giovanni d'Acari v roce 1291.

Ovšem Lullovy plány směřovaly dál. Ve svém románu *Blanquerna*, který napsal v Montpellier mezi lety 1283-1286, zobrazuje klášter, v němž sídlí 50 Tatarů spolu s 20 řeholníky, kteří se učí jejich jazyk. Z kláštera pak 30 obrácených Tatarů vychází s pěti řeholníky, aby obrátili velkého chána, tj. potomka slavného Čingischána.

Vita coetanea zmiňuje Lullovu cestu na římskou kurii za pontifikátu Honoria IV. (1285-87), jenž byl ostatně znám svými sympatiemi k misíím. Llull si chtěl vyžádat ustavení dalších takových klášterů-kolejí, kde by se vyučovaly všechny jazyky nevěřících. Dorazil však do

¹³ J.M. Sevilla MARCOS, *Lo que sé de Miramar*, in www.ramonllull.net/comum/arq/lo_que_se_de_miramar.pdf (29.9. 2009).

¹⁴ *Bullarium Franciscanum* III, Romae 1765, 253n.

¹⁵ V roce 1485 v Miramaru vznikla první tiskárna na Mallorce; v kapli se tam uchovává krásná socha Panny Marie z carrarského mramoru, dar arcivévodovi Ludvíku Salvátorovi Rakouskému (1847-1915), velkému milovníku a obnoviteli konventu, od rakouské císařovny Sissi, která navštívila Miramar v zimě roku 1892/93.

Říma krátce po papežově smrti. Vydal se proto do Paříže, kde předčítal své spisy, pak znovu do Montpellier, kde napsal *Ars inventiva*.

Rozšiřoval svůj kulturní obzor tím, že si osvojoval i jiné oblasti, od filozofie, medicíny, astronomie, k zeměpisu, dějepisu a právu. Ve studiu těchto oborů se neomezil jen na klasické a křesťanské prameny, ale čerpal i z židovských a islámských.

Pokud jde o Llullovy kontakty s Menšími bratry, není to zatím dostatečně zpracováno. Údajně reformoval i jejich konventy, ovšem nic víc k tomu jsem zatím nezaznamenal. Víme, že během cesty po Francii se Llull setkal s novým generálním ministrem františkánského řádu Raymundem Jofré neboli Gaufredim, který pak 26. října 1290 doporučil Llulla všem františkánským konventům v Římě a Apulii a pověřil ho, aby vyučoval své „Ars“.

Ve směru „*ad extra*“ se ukazuje jeho horlivost pro obrácení nevěřících. Podobně jako v Miramaru se Llull snažil zakládat misionářská centra v celé Evropě. Z toho důvodu apeloval na mendikantské řády, univerzity, na aragonského a francouzského krále, ale především se obrátil na římskou kurii. Narazíme na něj proto při třech generálních kapitulách dominikánů a františkánů, na cestách do Paříže, Bologne a Říma, i u papeže Honoria IV., který mu dovolil založit při Sorbonně centrum orientálních jazyků.

V Llullovi byla spojena s touto misijní horlivostí starost o opětné získání svatých míst pro křesťanství. Za tím účelem napsal různé traktáty, kde nastínil tu plán útoku, tu zase strategie pro možná vyjednávání, a neváhal z toho důvodu tlačit na papeže a vládce. Byl také přítomen na koncilu ve Vienně (1311-12), kde měl to potěšení vidět, jak sám papež přijal jeho návrhy, i když nakonec v podstatě nic nebylo realizováno. V těchto letech také Llull zaregistroval nebezpečí averroismu, který pronikal na univerzity, a snažil se proti němu bojovat. Po koncilu také obnovil své tažení za zakládání kolejí pro studium orientálních jazyků. Dosáhl v tom některých úspěchů, takže se začaly vyučovat na univerzitě v Paříži, v Bologni, Salamance, Oxfordu a při papežské kurii.

Po třicet let brázdil cesty Aragonska, Francie a Itálie (Řím navštívil osmkrát) a mluvil na univerzitách, v konventech, v sálech paláců, stále věrný svému úkolu „*prokurátora nevěřících*“ (sám sebe v několika spisech takto nazýval: *procurator infidelium*, tj. jakýsi obhájce nevěřících).¹⁶ Nechyběla však ani zklamání, opovržení a výsměch. Byl si vědom toho, že je mnohými považován za geniálního utopistu, pokud ne přímo za blázna, a prožíval okamžiky zklamání a deprese, které ho, když byl v Římě, vedly k napsání díla s příznačným názvem *Desconhort* (Bezútěšnost). Získaná víra v misie ho však nikdy úplně neopouštěla a pomáhala mu vždy se sebrat a začít znovu pracovat s obnovenou silou.

I když si z něj velcí této země často tropili posměch, nakonec udělali, co po nich žádal. „Tento osvícený muž, který je ironicky nazýván *Raymund fantasta*, se zdá být papežem papežů, králem králů. Je chudý jako Job, a prokazuje lásku vládcům. Říkají mu blázen, a přivádí do rozpaků mudrce.“¹⁷ Největší politická osobnost jeho doby, kardinál Ximenéz, muž obzorů jak širokých, tak důkladných, jej nazývá „božským Ramónem Llullem“ a osvíceným

¹⁶ Např. ve spisu *Disputatio fidelis et infidelis* (Disputace věřícího a nevěřícího) o sobě píše: „Raymundus, indignus servus ejus (tj. Boží) et insufficiens procurator infidelium.“ Nebo srov. *Blanquerna* IV, 90.

¹⁷ Eliphaz LEVI, *Storie di magia e di stregoneria*, ed. Messaggerie Pontremolesi.

doktorem. Pro mnoho moudrých lidí to byl velký prorok, pro skeptiky, kteří alespoň dokážou ocenit velké charaktery a vysoké aspirace, to byl vznešený snílek.

Nesmíme si však myslet, že Llull byl jediné teoretik. Je totiž známo, že z času na čas přerušoval svou práci a vydal se osobně mezi židy nebo Saracény, kteří žili na křesťanských územích, aby s nimi disputoval a přesvědčoval je o jejich omylech. Máme zprávu, že se to dělo v Barceloně, v Palmě de Mallorca, v Neapoli, Messině a na Kypru. Stále více však toužil vydat se přímo do zemí nevěřících a zpečetit mučednictvím své apoštolské snahy.

První pokus učinil na podzim roku 1292, kdy přistál v Tunisu a troufal si veřejně vyvracet v arabštině Mohamedův zákon: „*Ramón tedy den co den přivolával odborníky v Mohamedově zákoně. Mimo jiné jim řekl, že dobře zná důvody zákona křesťanů ve všech jeho člancích, a přišel proto, aby si sám vyslechl jejich zákony, tj. zákony Mohameda. Kdyby po rozhovoru s nimi zjistil, že jejich důvody jsou lepší než důvody křesťanů, obrátil by se na jejich víru. Když tak k němu den po dni přicházelo stále víc odborníků v zákoně Mohameda a představovali mu důvody svého zákona, aby ho tak obrátili na svou víru, jemně kritizoval jejich důvody...*“ Ovšem reakce na sebe nenechala dlouho čekat: Jeden „*nemálo známý Saracén, jenž chápal Ramónova slova i úmysl, napomínal a vyzýval krále, aby přikázal popravit tohoto člověka, který se pokoušel obalamutit saracénský lid a nerozvážnou odvahou ničil Mohamedův zákon.*“ V lidu se roznítil hněv a Llull byl ztýrán a odsouzen na smrt. Trest byl však nakonec změněn na vyhoštění ze země. Ale Ramón se jen tak nedal. „*Když totiž odcházel, viděl duše, které už byly připravené na křesťanské uctívání Boha, jak padají do pout věčného zatracení. Kdyby se však odvážil zůstat, znal už šílenost Saracénů, připravených k jeho usmrcení. Jelikož ovšem celý hořel božskou láskou, nebál se podstoupit nebezpečí smrti, kdyby přece jen z toho mohl získat nějaký užitek pro spásu duší. A zanechal odplouvající loď a vstoupil tajně na jinou loď, nacházející se v tom*

přístavu. Doufal totiž, že by se mohl nějak dostat na pevninu bez překážky jejich bestiálního útoku, aby dokázal dokončit dobré dílo, jež začal. Pak se stalo, že jeden křesťan, podobný Ramónovi postavou i oblečením, prošel městem. Saracéni ho chytili s podezřením, že je to Ramón. Když už ho chtěli kamenovat, zakřičel ten člověk: »Já nejsem Ramón!« Při zkoumání se dozvěděli, že Ramón je už na lodi, a tento člověk se z jejich rukou zachránil. A tak tam zůstal Ramón tři týdny. Když viděl, že pro službu Kristu tam nemůže už nic víc udělat, přišel do Neapole.“

Druhý pokus udělal v roce 1307, kdy tajně přijel do města Bugia (nyní **Bejaia** v Alžírsku) na berberském pobřeží (u příležitosti 700. výročí jeho pobytu v Bugii se roku 2007 konaly víceré vzpomínkové akce).¹⁸ I zde vyprovokoval veřejnou disputaci, která mu vynesla

¹⁸ Srov. např. výstava na www10.gencat.net/president/AppJava/ara/notes/70416exposicisobrellull.jsp (7.10.2009): *Inauguració de l'exposició sobre Ramon Llull i la seva relació amb el món àrab.*

půlroční uvěznění. Když pak vyšel ze žaláře, publikoval v arabštině text jedné disputace s jedním muslimským učencem. Z toho důvodu byl nucen znovu opustit zemi. V roce 1314 ho opět nacházíme v Tunisu, kde napsal 15 děl, mezi nimiž jsou některé nové disputace se Saracény. Jedno z nich, *De Deo et mundo* (O Bohu a světě), bylo věnováno samotnému kádím města.

Zdá se, že byl kamenován v Bugii a ještě naživu převezen na jedné janovské lodi až na Mallorku, kde zemřel ve věku 84

let v roce 1316. Gemelli o tom píše: „Dva janovští kupci našli ho umírajícího a chtěli převézt do Janova, aby mohli ozdobit svou vlast ostatky nového mučedníka. Ale vítr zahnal lodi směrem k Mallorce a oči R. Llulla viděly s rozbřeskem dne, který měl pro něho býti rozbřeskem věčnosti, svůj milovaný ostrov. Vypravuje se, že v agonii opakoval oběma Janovanům svou utkvělou myšlenku »tam, za širým mořem, které obklopuje Francii a Španělsko, naproti naší pevnině, kterou vidíme a známe, je jiná pevnina a tu nevidíme, ani neznáme... Je tam svět, který nepoznal

Ježíše Krista...« Jeden z Janovanů si zapamatoval tato slova a předal svým potomkům. Jmenoval se Štěpán Kolumbus.¹⁹

Ve skutečnosti najdeme Llullův pozoruhodný důkaz existence „neznámého kontinentu“ v jednom z jeho spisů (*Quodlibeta*), který musel znát dobře po dvou staletích i Kryštof Kolumbus.²⁰

Když tolik očekávané mučednictví korunovalo jeho život, byl pohřben v Palmě, v kostele sv. Františka. Téměř půl století předtím, ještě v plné síle svých čtyřiceti let, se modlil takto:

*„Lidé, kteří umírají, Pane, stáří, umírají nedostatkem tepla a přemírou chladu. A tak tento váš služebník a váš poddaný, jestliže by se vám tak zalíbilo, nechtěl by zemřít takovou smrtí, ale spíše by chtěl zemřít teplem lásky, tak jako vy, Pane, jste chtěl zemřít takovým způsobem“.*²¹

¹⁹ A. GEMELLI, *Františkánské poselství světu*, 70-71.

²⁰ RAYMUND LULLUS, *Quodlibeta*, Questio 154, Tomo IV: „Hlavní příčinou přílivu a odlivu Velkého moře a Anglického moře je oblouk mořské vody, který se na západě opírá nebo hraničí se zemí ležící proti Anglii, Francii, Španělsku a celé nedaleké Africe, v níž naše oči vidí příliv a odliv vody, protože oblouk, který vytváří vodu jako zaoblené těleso, je přirozený a má protilehlé opory, na nichž spočívá, neboť jinak by se nemohl opřít. Tím pádem tak jako se v této části opírá o náš kontinent, který vidíme a známe, v protilehlé západní části se opírá o jiný kontinent, který nevidíme a dosud neznáme. Avšak díky pravé filozofii, jež poznává a pozoruje prostřednictvím smyslu vodní zaoblení a následný příliv a odliv, který nutně vyžaduje dva protilehlé břehy, jež zadrží tak pohyblivou vodu a jsou oporami jejího oblouku, se logicky dojde k závěru, že v západní části existuje kontinent, na nějž pohyblivá voda naráží, tak jako naráží na naši východní část.“

²¹ *Libre de contemplatió*, c. 130.

3. Literární produkce

Katalánská literatura má své kořeny v okcitánské poezii, Ramón Llull byl však prvním skutečným spisovatelem katalánského jazyka. Uvádí se různé počty autentických spisů *Osvíceného doktora*, které se nám zachovaly, dnes se uvádí 243, i víc. Jedná se převážně o krátká díla, ale jsou to také obsáhlá pojednání, která uvádějí na světlo velké dary tohoto myslitele. I samotní životopisci s námahou spojují bohatství této produkce, která zasahuje prakticky do každé oblasti poznávané v té době, s životem tak intenzivním a pohyblivým. Ve svých klasických *Dějínách filozofie* N. Abbagnano píše: „Jeho literární aktivita byla velmi široká a různorodá. Psal poémy, filozofické romány, díla logiky a metafyziky, mystické traktáty. Jeho nevraživost vůči arabské filozofii a zvláště vůči averroismu se odvíjí z přesvědčení, že víra může být dokázána nezbytnými důvody. [...] Podle Llulla sama víra navozuje nezbytné důvody, které ji ospravedlňují. Víra se tak stává nástrojem rozumové schopnosti. [...] Ale Llullova důležitost spočívá v jeho pojetí logiky chápané jako univerzální věda, základ všech věd, pojetí, které vykládá ve svém traktátu *Ars magna et ultima*. [...] Llull předkládá požadavek souhrnného a vynalézavého postupu, který nekončí tím, že vyřeší poznané pravdy, ale spíše slouží k objevení nových.“²²

Počátek Llullovi literární produkce v užším slova smyslu je datován rokem 1269, kdy začal psát svou knihu *Llibre del gentil*, plod jeho teologických diskusí s muslimy. Po ní následovala *Llibre de contemplació*, v níž autor sepisuje skutečnou teologicko-spirituální encyklopedii. Dále spatřilo světlo světa filozofické dílo *Art abreuviada d'atrobar veritat*, známé ve své latinské verzi jako *Ars Magna*, jež může být považováno za základ a klíč ke vstupu k celému Llullovu myšlení. Toto téma je pak vykládáno v řadě jeho dalších spisů. Chce najít způsob, jak umožnit, aby přijali zjevenou pravdu všichni, kdo jsou ochotni hledat a racionálně diskutovat. Za tím účelem vymýšlí techniku, ono „*Ars magna*“ (velké umění). Výchozím bodem mají být základní pojmy, které jsou známy všem a které nikdo nemůže popřít. Dají se představit písmeny a symboly, které lze mezi sebou navzájem kombinovat podle určitých pravidel, takže umožní vznik pojmům složitějším. Díky těmto kombinacím je možné vyvozovat principy všech věd a všech možných pravd. Vzniká tak to, co je nazýváno „kombinatorní umění“, založené na myšlence umělého a dokonalého jazyka. Je také formou mnemotechniky, protože usnadňuje paměti získávání a uchovávání základních pojmů vědění a jejich vztahů. Tímto souhrnem pojmů, vyjádřených symboly a geometrickými obrazci, je možné vytvářet nepopíratelné důkazy, hledat pravdu a budovat univerzální vědu, kterou může přijmout každý. Pro Llulla je souhrn věd, které jeho *ars* zahrnuje, jakoby stromem, členěným do různých částí, ale mezi sebou spojených. Obsah pojmů a symbolů totiž odráží strukturu reality světa a Boha. Llull vytváří sérii soustředných kruhů, které mají uprostřed Boha, pak jeho vlastnosti, lidstvo a svět. Boží vlastnosti mohou být poznávány, když připisujeme samotnému Bohu v nejvyšším stupni přívlastky, s nimiž se setkáváme ve světě, jako je dobrota, velikost, moc atd. Tím že v Bohu jsou všechny tyto vlastnosti totožné, ukazují se stejným způsobem v účincích, které Bůh působí. Je proto třeba odmítnout jako falešné ty nauky, které se dovolávají jedině Boží

²² N. ABBAGNANO, *Storia della filosofia* vol. I, Torino 1946?, 479.

vlastnosti a snižují důležitost jiných. Tak je to i s naukou o věčnosti světa, která se nachází už u Aristotela, ale rozšířili ji arabští myslitelé. Ta totiž upřednostňuje Boží moc na úkor jeho dobroty. Používáním nového kombinatorního umění by tedy podle Llulla bylo možné obrátit nevěřící a šířit víru. *Lullismus*, který byl tedy založen na myšlence jediného jazyka a jediné univerzální vědy postavené na základě kombinatorního umění, měl velký úspěch v období renesance až do Leibnitze.²³

Posedlý cílem, který si vytyčil, psal neúnavně a dával do oběhu jednu knihu za druhou, jak v katalánštině, tak v latině, zabýval se každým odvětvím poznatelného, každým aspektem existence, jakýmkoli politickým nebo církevním problémem.

V roce 1275 ho povolal kníže Jaume II. do Montpellier, když si předtím vyžádal od jednoho františkána schválení nauky Llullovy knih, především *Llibre de conteplació*. V Montpellier Llull veřejně přednášel na městském „studiu“ a začal tam psát své dílo *Ars demonstrativa*, jež mělo být dialektickým nástrojem schopným porazit všechny nepřátele pravé víry a rozptýlit jakýkoli omyl. Toto dílo, „společné pohanům, židům, křesťanům, Saracénům a všem lidem z jakékoli sekty“, bylo jeho skutečnou utopií, která ho provázela po mnoho let, nehledě k tomu, že byl díky němu předmětem výsměchu ve velkých centrech vědění.

Další velkou aspirací tohoto muže byla evangelizace nevěřících a v této oblasti se nespokojil jen s velkými ideály. Podle Fusara to bylo „při pouti na horu La Verna, kdy se mu dostalo zjevení o umění, jehož lze použít k obrácení nevěřících“.

Už tedy v desetiletí 1271-80 se projevíly základní směry Llullovy snah. Na jedné straně to bylo poselství o opravdovosti „ad intra“, dovnitř církve. Vybízelo křesťany k tomu, aby se vzdálili od „*malvat estament*“ (špatného stavu), do něhož viděl propadat se tehdejší svět. To bylo možné tím, že lidé začnou v řádu vnitřního života, který se měl soustředit na Boha jako na „první záměr“, když mu podřídí všechny ostatní „druhé záměry“ představované různorodostí věcí světa. Toto uspořádání záměrů a dalších duševních aktivit směrem k Bohu je ústředním tématem *Llibre de primera i segonda intenció* (Kniha o prvním a druhém záměru). Za tím účelem Llull napsal i další spisy: *Llibre de meravelles*, *Art amativa*, *Arbre de filosofia d'amor*, *Llibro de contemplació d'eremita* aj. Tuto syntézu všeho lidského a božského Llull stále přepracovával a vyjádřil především v knize *Arbre de ciència* (Strom vědy), avšak provede důležité změny polemické povahy poté, co navštívil Paříž v letech 1287 a 1309 a odhalil na Fakultě umění pařížské univerzity problémy s averroismem.

Je těžké vybrat díla největší důležitosti a nejvíce studovaná, uveďme alespoň tato.

Llibre de contemplació (1271-74). Velmi obsáhlý spis, v tištěném vydání *Obres Originals de Ramon Llull (ORL)* zabírá sedm svazků, ve vydání *Obres Essencials (OE)* zhruba 1200 stran. Jak katalánská, tak latinská verze jsou podle samotného Llulla jen překlady původního díla v arabštině, z něhož se nedochovalo ani slovo. Uspořádání spisu je ve znamení číselné symboliky, v níž se především vytrvale objevuje trojka jako znak Svaté Trojice. 365 kapitol, každá na jeden den v roce, je spojeno do tří dílů, které však zahrnují ve skutečnosti 5 knih a ty 40 distinkcí. Každá kapitola má 30 paragrafů rozdělených do 10 skupin. Obsah 5 knih je

²³ Srov. Diego FUSARO, *Raimondo Lullo*, webová stránka: <http://www.filosofico.net/lullo.htm> nebo <http://www.utorec.com/dv-5-001/uwp-003/uwp-523.htm>.

rozdělen takto: 1) stvoření a Boží přirozenost; 2) Bůh učiněný člověkem a vykoupení; 3) popis obsáhlé reality přírody prostřednictvím oken smyslů vnějších (zrak, sluch, čich, chuť, hmat) a vnitřních (myšlení, vnímání, vědomí, důvtip, zanícenost). Čtvrtá a pátá kniha mají méně přesnou tematickou strukturu: 4) témata filosofického rázu, jako nutnost a nahodilost, smyslovost a rozumovost, víra a rozum, předurčení a svobodná vůle; 5) zde je 46 kapitol věnovaných obecnému titulu lásky a 52 modliteb, všechny plné filosofické intuice a plánů připravujících budoucí vývoj *Ars*.

Art abreuviada d'atrobar veritat neboli *Ars Magna* (1274).

Doctrina pueril (*Dětská nauka*; 1274-76). Je to možná nejstarší katechismus napsaný v románové řeči. Svědčí o Lullově snaze předložit širším laickým vrstvám základní pravdy křesťanské víry. Zhuštění do jakéhosi minima naukových pravd má napomoci správnému hodnocení v subtilnějších problémech, které tím Lull nechce obejít. Víra hraje důležitou roli v procesu, který vede lidský rozum správným používáním poznání, v souladu s prvotním úmyslem, až k pravdě. Dvě třetiny *Doctriny pueril* jsou uspořádány prostřednictvím různých prvků, které spoluvytvářejí základy křesťanské nauky, zbytek je směsice různých témat, v nichž zvláštní roli hrají přírodní vědy.

Llibre de l'orde de cavalleria (Kniha o Řádu rytířství; 1274-76). Viz zvl. kapitola.

Ars demonstrativa (1283). Tento spis je druhou verzí *Ars*, která reviduje a kompletuje *Art abreuviada d'atrobar veritat*. Spadá do druhého období první fáze *Ars* a Lull ho napsal v Montpellier. Dílo doprovází obrazy figur a abecedy, pomocné prostředky, které graficky vysvětlují strukturální složky *Ars* a usnadňují ovládnutí kombinatorních mechanismů a výpočtů.

Llibre de Evast a Blanquerna (1283) - velkolepé dílo, kde Lull zkoumá všechny životní stavy křesťana (viz zvláštní kapitola).

Llibre de meravelles neboli ***Felix*** (Kniha o údivech; 1287-89). Tento ambiciózní didaktický román, bohatý na příklady, pohádky a mravoučné bajky napsal Ramón během svého prvního pobytu v Paříži. Hlavní postavou je Felix, ovšem není to hrdina bez poskvrny jako Blanquerna, který energicky zasahuje do organizace pozemských věcí, ale poutník, který pozoruje realitu a s bolestným překvapením zjišťuje vzdálenost, jež odděluje lidské jednání od božského řádu stvoření. Středověký termín 'údiv' odkazuje na toto bolestné Felixovo překvapení nad různými podobami zla, ale ukazuje i pozitivní nadšení poutníka, jenž dochází k rysům pravdy z úst filosofů a poustevníků, kteří s ním vedou laskavý dialog. Felixovy cesty dokumentují encyklopedické vědění 13. století a 10 částí spisu se shoduje s tématy Lullova *Ars*: Bůh, andělé, nebe, živly, rostliny, kovy, zvířata, člověk, ráj a peklo. Právě 7. částí je poměrně slavný text ***Llibre de les bèsties*** (Kniha o zvířatech), na první pohled traktát o zoologii, ve skutečnosti však jde o řadu reflexí o politice ve formě pohádky. I když *Kniha o údivech* podává mnoho informací o teologii a filosofii přírody, jádrem díla je morální filosofie v osmé části, 'Knize o člověku'.

Art amativa (1290) - stať, která má za cíl „vázat vůli k dobrému milování“.

Libre del Gentil e dels tres Savis (Kniha o Pohanu a třech Mudrcích; 1295-96). Jde o apologetický spis, který má dokázat účinnost Lullovy metody v diskusi o pravdivosti či nepravdivosti třech monoteistických náboženství, křesťanství, islám, židovství. Hlavní hrdina

příběhu, pohan, přichází ke studni, kde se tři mudrci ptají krásné dívky, která představuje Inteligenci, zatímco tři mudrci představují tři náboženství a diskutují spolu, i velmi vzrušeně, a pak, než se rozloučí, navzájem se omlouvají, že třeba zvýšili hlas. Diskutující musí být lidmi férovými, ochotnými držet se „podmínek květů“, které se nacházejí na pěti symbolických „stromech“. Jde o dvojnásobnou kombinaci mezi Božími vlastnostmi a ctnostmi a neřestmi, jež se slučují ve shodě či protikladu. Když se připustí tyto podmínky hry při rozhovoru, automaticky se prosadí nezvratné vítězství křesťanství, aniž by se účastníci debaty cítili poníženi či ohroženi. Je to vítězství rozumu.

Arbre de ciència (Strom vědy; Řím, 1295-96). Jde o jednu verzi *Ars* v encyklopedické podobě, určená pro ne-univerzitní publikum. Označuje všechny vědy podle metafory stromu. U každého stromu čili vědy se pak rozlišují kořeny, kmen, větve, větvičky, listy, květy, plody. Nauka a poezie se prolínají, takže vysvětlují krásné definice dané jednotlivými kapitolami: „Jsou to filozofické duby plné hnízd slaviček.“ Rozdíl od středověkých sbírek, které obsahují veškeré vědění a které sepsali ve 13. století např. Bartolomeo Anglico či Vincenc z Beauvais, je v tom, že Llull sestavuje systematické katalogy údajů (např. seznamy souhvězdí, vodních živočichů nebo řečnických figur), ale popisuje osnovu obecných principů, jež vysvětluje mnohostrannost skutečnosti. Jeho encyklopedie umožňuje ‘odvodit’ konkrétní obsahy vědění díky tomu, že *Ars* je jedinečnou metodou pro všechny vědy. V tom smyslu je

Arbre de ciència je ‘novou’ encyklopedií, která je vysvětlována symbolikou stromu. Dílo je rozděleno do 16 stromů. Poslední dva mají doplňující funkci: je to strom Vysvětlující a Dotazující. Strom Vysvětlující nabízí příběhy, přísloví a příklady k obsahu prvních stromů, zatímco Dotazující, který prakticky zdvojnásobuje délku spisu, rozebírá celý obsah ve formě otázek, z nichž některé dostávají přesné odpovědi, jiné odkazují na odpovídající místo v předchozí části.

L'arbre de Filosofia d'Amor (Strom Filozofie Lásky). Tento spis napsal Llull pro francouzského krále Filipa Sličného, který projevoval seriózní zájem o Lullovy myšlenky. I zde jsou alegorické postavy: Filozofie Lásky je upřednostněna před svou sestrou, Filozofií Vědy. Nauková část se střídá s částí vyprávěcí. Tento spis obsahuje jedny z nejkrásnějších Lulloových textů.

Liber de ascensu et descensu intellectus (Kniha o vystupování a sestupování rozumu; 1305). Na obrázku (z 1. vydání tiskem, Valencie 1512) je zachycen vztah mezi *ars* a základní neoplatónskou stavbou Lullova myšlení. Přestože je současníkem velkých scholastických myslitelů 13. století, hluboce se od nich liší mystickým a apologetickým přístupem k filozofii, přínosem arabského myšlení jak v oblasti metafyziky (nauka o *dignitates*, která přebírá tematiku božských jmen), tak logiky a konečně vytvořením originálního logicko-heuristického aparátu známého jako *ars combinatoria*. Spis *Liber de ascensu et descensu intellectus*, sepsaná v Montpellieru roku 1305 chce vést rozum k mystickému poznání Boha

přes poznávání přirozenosti všech jsoucen, které je možné poznat jak *per modum ascensus ad superiora* (způsobem výstupu k věcem vyšším), tak *per modum descensus ad inferiora* (způsobem výstupu k věcem nižším). K tomuto účelu mu slouží trojí škála. V první, zobrazené na rytině jako schody, je vypočítáno osm poznatelných jsoucen, která odpovídají „subjektům“ *ars* a obsahují všechny stupně bytí: *Lapis* (Kámen), *Flamma* (Plamen), *Planta* (Rostlina), *Brutum* (*Leo* - Lev), *Homo* (Člověk), *Caelum* (Nebe), *Angelus* (Anděl), *Deus* (Bůh), jsou na rytině i zobrazení. Ve druhé škále, kterou je vnější okruh kulatého obrazce, je vypočítáváno dvanáct termínů, jejichž prostřednictvím je možné poznávat oněch osm výše uvedených subjektů. Je to: *Actus* (Dění,

Pohyb), *Passio* (Utrpení), *Actio* (Činnost), *Natura* (Přirozenost), *Accidens* (Případek), *Substantia* (Podstata), *Simplex* (Jednoduché), *Compositum* (Složené), *Individuum*, *Species* (Druh), *Genus* (Rod), *Ens* (Jsoucno). Třetí škála je zobrazena jako vnitřní okruh a ukazuje pět stupňů získávání poznání: *Sensibile* (smyslové), *Imaginabile* (obrazové), *Dubitabile* (uvažováním), *Credibile* (vírou), *Intelligibile* (rozumové). Že toto poznání má charakter moudrosti, vysvětluje na obrázku *domus Sapientiae* (Dům Moudrosti) s biblickou citací z knihy Přísloví 9,1: „*Moudrost si zbudovala dům*“. K němu schody vedou. Cíl poznání zase ukazuje svitek, který drží filozof v druhé ruce, na němž je napsáno: *Intellectus coniunctus* (Sloučené/souvislé poznání).

Ars generalis ultima (1306).

Ars brevis (Pisa, 1308). Nejčtenější a nejrozšířenější verze *Ars*. Odpovídá na potřebu zjednodušit principy *Ars*, především druhou fázi. V úvodu se píše, že je napsána proto, aby usnadnila přístup k *Ars magna*, tj. *Ars generalis ultima*.

Většinu spisů Llulla napsal ve své mateřské řeči, katalánštině, zatímco ostatní napsal, jak už jsme uvedli, v arabštině nebo přímo v latině. Jejich rozšíření do celé Evropy se dělo každopádně v latinských překladech.

4. Llullova pravověrnost; údajná alchymie. Blahořečení a otázka svatořečení

Podobně jako u jiného velkého františkána, Jana Duns Scota, i Llullova cesta k blahořečení byla dramatická, složitá a poznamenaná lidskou manipulací protivníků. U Llulla byla zpochybněna jeho pravověrnost, byl také spojován s alchymií.

Prvními významnými žáky Llulla byli Pierre de Limoges (1230-1306) a Thomas Le Myésier z Arrasu (†1336), oba na pařížské Sorbonně, věrní vykladaelé ducha svého učitele. Jejich nejvýznamnější spisy (především *Electorium magnum* a *Breviculum ex Artibus Raimundi Lulli Electum*) jsou dnes považovány za nepominutelné nástroje, jako by to byly texty přímo Llulla.

Ovšem nebyli jen takovíto žáci. Po Llullově smrti se objevily excesy některých skupin katalánských a valencijských lullistů, ovlivněných myšlenkami františkánských *spirituálů* a *fraticellů*. Vydávali apokryfní texty duchovního charakteru, které znepokojovaly církevní hierarchii. To vedlo dominikána, generálního inkvizitora Aragonské koruny Nicolau Eimerica k tvrdé kampani proti Llullově nauce. Roku 1376 zveřejnil seznam stovky článků, kde odsuzoval především údajný Llullův racionalismus. Následovala dokonce papežská bula, která odsuzovala dvacet Llulloových spisů (ovšem zastánci Llullovy pravověrnosti vždy zpochybňovali autentičnost této buly připisované Řehoři XI.). Jan Gerson na pařížské teologické fakultě napsal spis *Tractatus super doctrinam Raymundi Lulli* a roku 1390 zveřejnil zákaz vyučování Llullovy nauky (nedávno k tomu na římském Antonianu napsala studii Francesca Mapelli s názvem *Proslulé nepochopení lullovske nauky*).²⁴ Mezitím začala proti-kampaň za rehabilitaci Llulloových myšlenek, která vyvrcholila roku 1416 vyhlášením papežské kurie, jež prohlásila předchozí bulu za neplatnou. I přesto stín bludařství nad Ramónem visel celé 15. století a výrazně poznamenal předávání jeho díla.

V Barceloně bylo roku 1503 publikováno tiskem *Directorium inquisitorium* zmíněného Nicolau Eimerica, obsahující sto tezí proti Llullovi, ovšem bez textu jeho rehabilitace. Lull se tak dostal na index zakázaných autorů Pavla IV. (1559), ale o pět let později na novém indexu už zase není.

Slavný španělský kardinál Jiménez de Cisneros (1436-1517) založil na univerzitě v Alcaie katedru lullovske filosofie a teologie, která znamenala začátek tradice živého španělského lullismu v tzv. „Zlatém století“. I proto se také od roku 1590 do věci vložil král Filip II. Španělský, veliký Llullův obdivovatel a obhájce jeho pravověrnosti, který se snažil podnitit proces svatořečení a revizi i schválení Llulloových spisů. Rukopisné fondy, které se dnes nacházejí v milánské Biblioteca Ambrosiana, ve Vatikánské knihovně a v římské knihovně Koleje sv. Izidora, byly vytvořeny právě v této době, neboť spisy byly převezeny z Mallorky do Říma k prověření.

Díky těmto událostem i díky tomu, že Lull nebyl spojen s velkými soudobými filosofickými školami, někdy těžká četba jeho knih přispěly k tomu, že Lull se dostal na okraj dějin filosofie. Navíc vznikl i problém alchymie. Od 15. století byla totiž Llullovi připisována řada alchymických spisů, která během doby stále narůstala. Vznikla tak legenda o Lullovi alchymistovi. Lull podle ní převzal od jiného významného Katalánce Arnalda da Villanova umění přeměnit kovy v zlato. Vydal se tedy do Anglie, kde vyráběl zlato pro krále Edvarda III., aby získal finance pro křížovou výpravu do Svaté země. Ve skutečnosti legenda o Lullovi alchymistovi zřejmě vychází z kontaktů prvních pseudo-lullistů s prostředím spojeným s těmi, kdo navazovali na Arnalda da Villanova, tedy zřejmě katalánští fraticelli, případně spirituálové.

Škody, vyvolané předchozími odsudky, byly a jsou dodnes povážlivé. Lze konstatovat, že tato odsouzení vznikla ze složitějších procesů, mezi nimiž bylo i úmyslné přepracovávání zlomků Llulloových textů inkvizitorem Eimericem. Na druhé straně obhajoba Llulloových děl vedla k utřídění Llullovy bibliografie, jež ještě jasněji vyvrátilo podezření z nepravověrnosti.

²⁴ Francesca J. MAPELLI, *Un illustre fraintendimento della dottrina lulliana: il Tractatus super doctrinam Raymundi Lulli di Jean Gerson*, 28 stran.

Llullův církevní kult byl nejprve povolen uvnitř františkánského řádu a místně na Mallorce dekretem Lva X. v počátcích 16. století; později vydali svolení ke kultu v omezené míře papežové Klement XIII. (1763) a Pius VI. (1775). A konečně, v roce 1858 papež Pius IX. Llulla blahořečil. Liturgicky se Llullova památka slaví 30. června.

V roce 1999 španělský episkopát předal do Vatikánu materiály k procesu svatořečení, od té doby však zatím nejsou známy další pokroky. Zdá se, že bohužel i dnes jsou hlavní brzdou Llullový kanonizace stále ještě texty dominikána Eimerica.²⁵ Ovšem současný teolog J. Perarnau, který se velmi zabývá postavou Llulla, považuje Eimerica za postavu poněkud temnou, neboť manipuloval se slovy svých obětí. Perarnau to dokázal na Eimericově postupu právě vůči Llullovi při hodnocení spisu *Ars amativa*.²⁶ Roku 2002 bylo založeno v Římě na Antonianu *Centrum lullovských studií*, jehož předchůdcem byl františkán Erhard Wolfram Platzek, profesor na Antonianu v letech 1946-1971. Přicházíme do doby naprosto aktuální. 16. května 2009 se biskup z Urgellu a andorský spolu-kníže Joan-Enric Vives (*1949) na počátku mezinárodního kongresu v Andoře o Llullovi postavil za jeho kanonizaci a naznačil, že Svatý stolec je věci velmi příznivě nakloněn.²⁷

Mnoho pozdějších textů o ní mu začalo být připisováno, aby získalo větší autoritu. Llull však o alchymii nepsal, měl k ní naopak nedůvěru. I dnes vidí někteří v Llullovi jakéhosi patrona alchymie, ale není to oprávněné.²⁸

Llull a české prostředí. Llullovým vlivem na českou kulturu se zabýval M.C. Putna. Mimo jiné píše: „Dnes je Raymundus Lull v Čechách téměř zcela zapomenut. Na přelomu 19. a 20. století však vzbuzovala jeho postava velký zájem v kruzích symbolistických, dekadentních a (filo)katolických – snad právě pro ono prolínání smyslnosti a mystičnosti, katolického pravověří a okultních zájmů, což českému *fin de siècle* velmi lahodilo.“²⁹ „Jestliže pro Zeyera byl Raymundus Lull jen jedním ze stovek »obnovených obrazů«, protagonista Katolické moderny Sigismund Bouška se jím zabýval dlouhodobě a systematicky. Měl k tomu dvojí důvod: Lákal jej Lull jakožto jeden z praotců katalánské literatury, z níž Bouška překládal novodobé autory (zejména básníka kněze Jacinta Verdaguera) i jakožto mystik.“³⁰ Bouška³¹ se kvůli knize *Llibre d'Amic e Amat* začal učit starokatalánsky a roku 1905 ji přeložil do češtiny. Avšak po léta z různých důvodů nedošlo k jejímu vydání. Teprve před několika lety se to podařilo.³²

²⁵ Srov. Mariona CERDO, *La canonización de Ramon Llull se atasca en el engranaje del Vaticano*, in www.elmundo.es/elmundo/2008/05/04/baleares/1209895196.html (29.9.2009).

²⁶ *Eimeric: ¿inquisidor o simple manipulador?* in www.uib.es/premsa/maig08/dia-04/1070266.PDF (29.9.2009).

²⁷ Srov. www.adn.es/local/lleida/20090514/NWS-2078-Urgell-Ramon-Llull-canonizacion-defiende.html (29.9.2009). Dále také srov. in www.raimunduslullus.eu/textos/abertura.pdf (29.9.2009).

²⁸ I Sigismund Bouška, který se Lullem dlouho zabýval, už pokládal Llulla alchymistu za zcela jinou osobu.

²⁹ Martin .C. PUTNA, *Misionáři pouště, to jest Raymundus Lullus, Ernest Psichari, Charles de Foucauld, Antoine de Saint-Exupéry, sestra Marie od Ukřižovaného a ti druzí čili románské výpravy do Afriky a jejich český ohlas*, in *Souvislosti* 3-4 (1998), 169-177.

³⁰ *Tamtéž*. Dále Putnův doslov k úryvkům překladu RAMÓN LULL, *Knihy o Příteli a Miláčku*, in *Perspektivy* 4 (2003), 50-52.

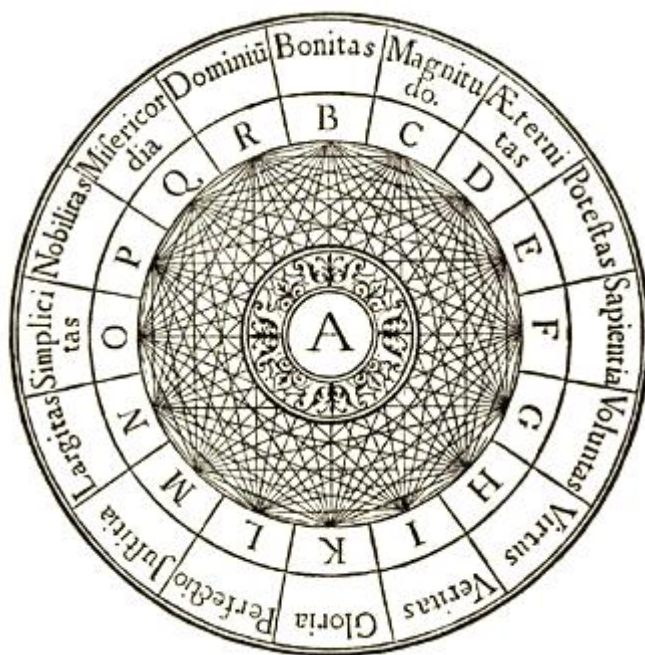
³¹ S. BOUŠKA, *Ramóna Lulla Knihy o Příteli a Miláčku*, in *Nový obzor* 1/1911, S. 112–116, 154–158, 203–207, 312–315, 371–374, 418–422, 470–473, 542–561.

³² Více o historii překladu J. KUČERA, *O (ne)vydávání Knihy o Příteli a Miláčku v Čechách*, in *Souvislosti* 4 (2003), 52-55.

5. Llullovo Ars

Ars vzniklo jako metoda k obrácení nevěřících. Llull si všiml, že tradiční metody založené na autoritě posvátných knih jsou neúčinné. Tyto metody nevyhnutně ústily do nekonečných diskusí o tom, jak tyto texty vykládat. Pak takové diskuse nejen nikoho neuspokojily, ale vedly k tomu, že každý byl ještě více přesvědčen, že ten jeho výklad je jediný možný. Llull se rozhodl nahradit tyto výkladové diskuse systémem založeným na principech obecně přijatelných pro všechna tři náboženství. Všechna tři například uznávají existenci jediného Boha, který je nutně dobrý, velký a věčný, a kromě toho má tyto vlastnosti v nejvyšším možném stupni. Všechna tři náboženství připouštěla i fyzikální svět podle řecké vědy, stejně jako pojmový rámec aristotelské logiky a metafyziky. Llull proto vytvořil metodu ke kombinování těchto a jiných pojmů, považovaných obecně za přijatelné, s úmyslem (kromě jiného) ukázat, jaké kombinace jsou v souladu s druhými, jaké ne. Tato metoda v sobě obsahuje kombinatorní techniku schopnou vytvořit důkazy k potvrzení či zamítnutí původní domněnky (nebo v závěru odmítnout negaci a potvrdit pravdu). Původní domněnkou vystavenou zkoušce mohl být třeba článek víry, nějaký bod nauky nebo dokonce otázka ve vztahu k filosofii, medicíně, právu nebo k jiné oblasti soudobého vědění. Takováto metoda nejenže měla obecnější použití, ale jak Llull hned dokázal, její obecný přínos z ní dělal nástroj přesvědčování, neboť se stávala pastí pro protivníky, kteří přijali zdánlivě neškodné úvahy, za nimiž se skrývaly nečekané důsledky pro nauku.

Alespoň pro ilustraci. *Ars* má dvě fáze, čtvernou a trojnou, které se tak jmenují proto, že většina jejich základních složek jsou vícečetné, složené ze čtyř či tří. V čtverné fázi se Llullovy důkazy zakládaly na typicky novoplatonském porovnávání, kde jsou dobrota, velikost, ctnost atd. v souladu s bytím, jejich protiklady zase s ne-bytím či s nedostatkem. Tato porovnávací technika může být rozšířena na podobnosti mezi různými rovinami bytí a také na *exempla* (příklady) v Llullových beletrických dílech, z větší části napsaných v tomto období. V trojné fázi se jeho argumenty zakládaly na definicích jako např.: „Dobrota je to, díky čemu dobrý člověk koná dobro.“ „Velikost je to, díky čemu jsou dobrota, trvání atd. velké.“ Tyto zdánlivě tautologické definice ve skutečnosti odpovídají dynamické realitě, v níž to, co nějaká věc dělá, je téměř důležitější než to, co je. Tento dynamismus je rozvinut v Llullově *nauce o korelativách*. Ty definice byly kromě toho jednoznačné, neboť se daly použít jak pro svět božský, tak pro svět stvořený.

Proto Lullovu kombinatoriku bylo možné použít k vytvoření důkazů mícháním těchto definicí.³³

Z principů Ars.

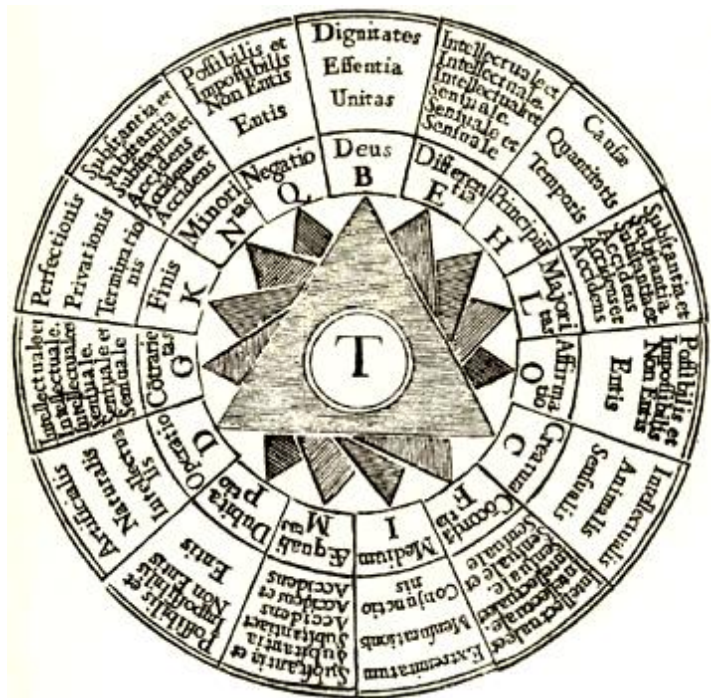
Pro ilustraci uveďme alespoň dvě první figury.

Figura A. Ve čtvřené fázi Ars figura A obsahuje 16 Božích vlastností, nazývaných *důstojnosti* (nebo někdy *ctnosti*, *virtus*), jejichž podobnost se odráží ve stvořeném světě. Figura se maluje se sítí spojnic tak, aby ukázala, že každá z důstojností je ve shodě s dalšími.

V trojné fázi Ars je vlastností jen 9: dobrota, velikost, věčnost, moc, moudrost, vůle, ctnost, pravda a sláva. Tady už se nenazývají *důstojnosti*, ale principy, protože se nevztahují výlučně na Boha, ale na celou stupnici bytí. Tyto dvě funkce se liší tím, že ve stvořeném světě se mohou odlišovat jedny od druhých, ale splývají a jsou totožné v Bohu, kde se mohou navzájem nahrazovat. Například v Bohu dobrota je velká a velikost dobrá. Charakteristický rys Boha spočívá v tomto, že nám umožňuje definovat ho výlučně: Bůh je bytí, v němž dobrota, velikost, věčnost a zbytek důstojností splývají. Z toho vyplývá dokazování *per aequiparantiam* neboli argumentace z identity, tzn. z identity Boha s jeho důstojnostmi a jich mezi sebou.

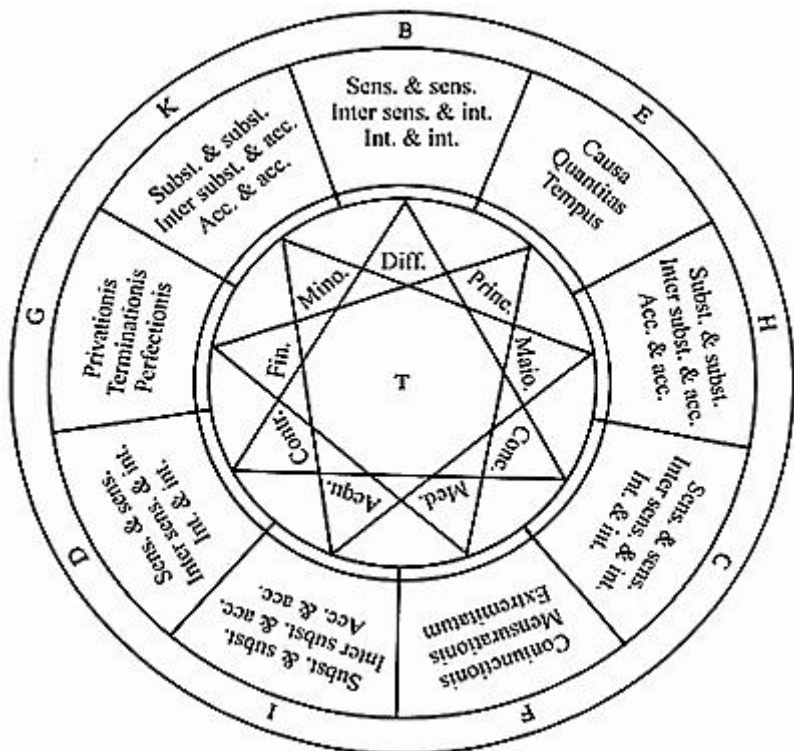
Figura T. Tato druhá skupina principů se zavedla v čtvřené fázi Ars tak, aby určila možné způsoby vztahů existujících mezi dalšími pojmy Ars. Spočívá v pěti trojúhelnících, každý s třemi pojmy: Bůh (*Deus*), stvoření (*Creatura*), činnost (*Operatio*). Rozdíl (*Differentia*), shoda (*Concordantia*), opačnost (*Contrarietas*). Začátek (*Principium*), střed (*Medium*), konec (*Finis*). Většina (*Majoritas*), rovnost (*Aequalitas*), menšina (*Minoritas*). Souhlas (*Affirmatio*), pochybnost (*Dubitatio*), popření (*Negatio*). Llull tak mohl například stanovit shodu mezi dvěma důstojnostmi nebo opačnost mezi jednou ctností a neřestí.

V trojné fázi Ars první a poslední trojúhelník zmizely a počet částí figury se zmenšil na devět. Tak se objevují definice těchto pojmů, jako např. „shoda je něco, díky čemu se dobrota atd. v nějaké věci shodují“. Z druhé strany jsou zde zkoumány obecné principy, které je možné použít na celou hierarchii bytí (s výjimkou „opačnosti“ a „menšiny“, jež nejsou

³³ Více srov. http://quisestlullus.narpan.net/it/61_art_it.html (1.10. 2009) - v různých jazycích.

obsaženy v Bohu) a mohou se „míchat“ s principy figury A, aby vytvořily argumenty, které mohou posloužit. Dále a více už spíše pro zájemce.³⁴

Chtěl prosadit univerzální a absolutní filozofii, nahradit abstrakce zaběhlých systémů stabilním pojetím reality přírody, nejasné scholastické termíny prostým a přirozeným jazykem. Všude vyučuje své velké umění, které je univerzálním souhrnem lidského poznání a má za cíl přivést lidi k tomu, aby mluvili jediným jazykem a osvojili si jedině univerzální myšlení. Vyčítal definicím moudrých své doby, že zvětčují disputace s jejich nepřesnostmi a dvojznačnostmi. »Aristoteles říká: „Člověk je rozumné zvíře“. Ale může se mu odpovědět, že člověk není zvíře a zřídka kdy je rozumný. Navíc „zvíře“ a „rozumné“

jsou dva termíny jen těžko slučitelné. Podle vás blázen není člověk?« Na otázku „Co to znamená člověk?“ odpovídá: „Slovo vzaté v obecném smyslu znamená lidský stav, ve zvláštním smyslu označuje lidskou osobu.“ „Ale co znamená lidská osoba?“ „Původně je to osoba, kterou učinil Bůh, když dal dech života tělu vzatému ze země (*humus*). Aktuálně jste to vy, jsem to já, je to Petr, je to Pavel atd.“ Lidé zvyklí na vědecký jazyk té doby protestovali a namítali, že Lull říká věci, které může říci každý, že uvažuje jako dítě, že s takovou metodou by se všichni mohli stát moudřími, až by se dávala přednost selskému rozumu před veškerou akademickou naukou. „To je právě to, co chci“, říkal osvícený doktor prostě. Odtud pramenilo obviňování z dětinskosti, kterou předhazovali Ramónově erudovanosti. Levi píše, že vskutku měl něco z dítěte, vědom si evangelijního textu: „*Jestliže se nestanete jako děti, nevejdete do nebeského království*.“ Není nebeské království také královstvím vědění? Celý nebeský život Boha s lidmi není nic jiného než láska a poznání.³⁵

6. Vliv na spiritualitu

Ramón Lull jistě nebyl své době neznámý. Jeho častější přítomnost v největších centrech vědění, na římské kurii i na královských dvorech z něj udělala osobnost, která si získala

³⁴ Dále viz http://quiseslullus.narpan.net/it/62_prpis_it.html#. Nebo další stránky: <http://lullianarts.net/>; www.labirintoermetico.com/12ArsCombinatoria/index.htm; www.ramonlull.net/sw_principal/l_br/home.php (vše 1.10. 2009).

³⁵ Srov. J. KUČERA, *O (ne)vydávání Knihy o Příteli a Miláčku...*

zájem, když už ne pro nic jiného, tak pro originalitu svého myšlení a obsáhlost svých znalostí. Určitě se mu nepodařilo plně se zařadit do těchto prostředí, jak pro svou originalitu, tak pro rozdílnost formace a metody nebo pro jeho laický stav, neboť se pohyboval v kulturním světě, kde dominovali klerici. Přesto u jeho spisů zaznamenáváme překvapující rozšíření dosvědčené velkým množstvím rukopisů a prvotisků, které se nám zachovaly, a početnými starými i novými edicemi tisků. V 17. a 18. století je třeba připočítat ke školám inspirace tomistické, bonaventurovské nebo skotistické také kvetoucí školu lullovskou, která se rozšířila do velké části mezi bratry kapucíny ve Francii, Španělsku a Itálii. Ludvík de Flandes (+1746) vyložil v pěti dílech jeho naukový systém.

Co se týče duchovního života, skutečný vliv autor *Blanquerny* neměl tak na školy, jako spíše na osobní četbu. Jeho knihy mystického obsahu byly použitelné pro obyčejné čtenáře a byly jistě sugestivní pro svůj poetický obsah. Mezi jinými vyniká skvělý spis *Llibre d'Amic e Amat* (Kniha o Příteli a Miláčkovi), která ani dnes nepřestává být vydávána v různých jazycích. Dvěma posledně jmenovaným spisům se budeme zakrátko věnovat podrobněji.

Téměř celá Llullova produkce je proniknuta nezaměnitelným mystickým nádechem. Pro našeho autora je všechno objektem sapienciální kontemplace od okamžiku, kdy každá pravda a každá intuice je osvícená vírou a orientovaná k lásce. Termín *contemplació*, který se objevuje v mnoha titulech jeho děl, na prvním místě v *Llibre de contemplació in Déu*, má jistě náboženský a teologální odstín, ale ukazuje i na umění pozorovat bytosti ve světě, lidské události a příběhy s postojem úžasu, který je charakteristický pro dítě, jež si během objevování reality, která ho obklopuje, u každé věci klade otázku proč. Nejsme tedy v tomto případě u mystické kontemplace v úzkém slova smyslu.

6. Llull a rytířství

Nesmíme zapomenout na Llullův vliv na spiritualitu rytířství. Často se zmiňuje jeho spis *Llibre de l'orde de cavalleria* (Kniha o Řádu rytířství), který připomíná rytířství jeho duchovní kořeny. Toto pojednání o morálních a duchovních hodnotách spojených s používáním zbraní Llull napsal někdy v letech 1274-76, aby posílil křesťanské ideály ozbrojených sil v 13. století. Stalo se oblíbeným a inspirativním textem, který byl často publikován. Tvoří ho sedm kapitol, které popisují původ a vznešenost rytířství, povinnosti rytíře, zkoušení aspiranta na rytíře, obřad pasování, symboliku útočných i obranných zbraní, prokazované pocty rytíři.

Ramón Llull navrhuje morální reformu rytířství (věrnost monarchii, obrana víry, úcta k nejnižším sociálním vrstvám), která zapadá do soudobé literární produkce k tématu a která měla vyvážit nedostatek entusiasmů u vojska, jak to Llull popsál v 112. kapitole knihy *Llibre de contemplació en Déu*, věnované srovnání „nebeské kavalérie“, která je otevřená skutkům ducha, s „kavalérií pozemskou“, zabývající se úkoly politickými, vojenskými a sociálními. *Llibre de l'orde de cavalleria* je tak dosti kompletní návrh na nový ideový systém, subtilní, ale především adekvátní realitě evropských států 13. století, jako byla Aragonská koruna či Francie.

Počátky rytířství jsou spíše zahaleny tajemstvím a legendami. Llull o nich píše, že to bylo v dobách, kdy „ze světa zmizely oddanost, solidarita, pravda, spravedlnost a rozšířilo se nepřátelství, neoddanost, násilí, lež a provokovaly v Božím lidu chaos. [...] Úkol obnovit znovu v srdcích lidí spravedlnost a Boží bázeň byl svěřen některým lidem, kteří ho byli hodni. Veškerý lid byl rozdělen na tisíce, a z každého tisíce byl vyvolen jeden, který vynikal nad druhé ušlechtilostí ducha, oddaností, moudrostí a silou. Těmto mužům bylo dáno jméno rytíři.“ První ctností rytíře byla ušlechtilost, vznešenost, šlechtictví (nobilitas), podle etymologického významu slova ne-nízkost, ne-podlost (non-vilitas). Tato vznešenost, která definuje ducha, je základem rytířství. Údajně až pozdějším vývojem se utužilo šlechtictví, *nobilitas*, jako vlastnost dědičná, a to s sebou přineslo i začátek úpadku středověkého rytířství.³⁶

Duchovní rovinu ostatně připomíná i posloupnost ve známém rytířském motu: „*Víru Bohu, život králi, srdce dámě, čest sobě.*“ Rytířství mělo své duchovní základy, úkolem rytíře bylo bránit svého pána a církev. „Neboť tak jako úkolem soudce je soudit, povinností rytířů je zachovat spravedlnost a je třeba, aby měl rytíř závazky soudce. U rytíře je možné očekávat větší úctu ke spravedlnosti.“ V *Knize Řádu rytířství* Llull píše: „*Úřad rytíře je tím důvodem, kvůli němuž byl založen Řád rytířů. Proto ten rytíř, který neplní úkoly, jež mu náleží, je ve skutečnosti v rozporu s tímto Řádem a zásadami rytířství. Z toho důvodu už není rytířem, i když je ještě za něj považován.*“ „*Úkolem rytířstva je strážit země, aby z obavy před ním se lidé neodvažovali je ničit; a aby se z obavy z rytířů, knížat a králů neodvažovali vpadnout někam a válčit mezi sebou. Ale špatný rytíř nebrání svého přirozeného pána proti jinému knížeti; je to rytíř bez úřadu a podobá se víře beze skutků, nebo dokonce víře popřené.*“ Je také třeba nepečovat jen o tělo, nýbrž i o duši: „*Osedlat dobře vystrojeného koně, házet kopím na kolbišti, jezdit ve zbroji na turnaje, účastnit se kulatých stolů, dobře šermovat, jezdit na lov jelenů, medvědů, divočáků, lvů a podobná cvičení jsou rytíři vlastní, neboť všim tím si osvojí zacházení se zbrojí a zachovává rytířský Řád [...]. Tak jako uvedená cvičení prospívají rytířovu tělu, pokud jde o duši, má pěstovat pravdu, prozíravost a další podobné ctnosti. Rytíř, jenž však koná tělesná cvičení Řádu a pomíjí ctnosti, které jsou vlastní duši, není přítelem Řádu.*“³⁷ Poté co v 15. století Caxton redigoval tištěné vydání Llullovy *Knihy Řádu rytířů*, stala se oblíbenou četbou pro veškerou evropskou šlechtu, a to i v moderní epoše.

Nakonec ještě pár úryvků z knihy: „*Rytíři se dává meč, který je tvarem podoben kříži, což znamená, že náš Pán Ježíš Kristus přemohl na kříži smrt, kterou jsme si přivodili Adamovým hříchem. Tak má rytíř mečem drtit nepřátele kříže. A protože meč má dvojí ostří a rytířstvo bylo učiněno, aby zachovávalo spravedlnost, jež spočívá v tom, že dáváme každému, co mu*

³⁶ K důležitým spisům o rytířství z duchovního pohledu patří *De Laude Novae Militiae* svatého Bernarda z Clairvaux (12. století), anonym *Ordene de Chevalerie* (13. století) i právě pozdější *Llibre del Orde de Cavalleria* Raymunda Lulla (kolem roku 1275), a zároveň duchovní traktáty *ad usum militibus*, jako malý traktát svatého Bernardina Sienského "*La battaglia e il saccheggio del Paradiso*" (Bitva a vyplenění Ráje – tj. nebeského Jeruzaléma), kde Bernardin popisuje cestu do nebeského království ve vojenských a rytířských termínech. Tyto spisy nechtějí být vyčerpávajícím traktátem, ale jakousi *summou*, v níž jsou duchovní, etické a technické aspekty rytířství spojeny do syntézy. Jedná se o důležité dokumenty pro pochopení kulturního a duchovního světa rytířství.

³⁷ Text např.: RAMON LLULL, *Llibre de l'orde de cavalleria*, Barcelona, «Els Nostres Clàssics» 127, 1988, 245 stran.

náleží, proto meč znamená, že právě jeho prostřednictvím má rytíř zachovávat rytířství a spravedlnost. Kopí znamená pravdu. Pravda je totiž přímá a nemůže být pokrivena a prchá od každé lži. Ocel u kopí znamená sílu pravdy nad lží. Zvěstuje, že pravda se ukazuje všem, bez klamu a dvojznačnosti.“

„Rytíři se dává přilbice, což znamená hanbu z pohany, bez níž nemůže být poslušný Řádu rytířství. A jako hanba působí, že člověk ohýbá hlavu a hledí k zemi, tak přilbice, chránící věci vysoké a obrácená k zemi, je věci umístěnou uprostřed, mezi vysokým a nízkým. A jako přilbice chrání hlavu, která je nejvyšší a nejvznešenější částí člověka, tak hanba zabraňuje rytíři snížit se k nízkým činům a ohnout urozenost svého srdce ke zlu, ke klamu a k jinému špatnému zvyku.“

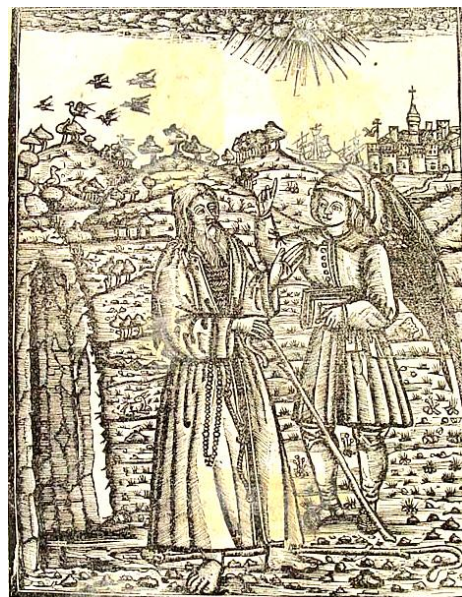
7. Blanquerna³⁸

V Llullově literární činnosti, která měla reformátorské cíle, má významné místo kniha *Llibre d'Evast e Aloma e Blanquerna* nebo prostě *Blanquerna*,³⁹ kterou napsal v Montpellier roku 1283. Tato kniha je precedentem nového literárního druhu, utopie, který získal mnohé následovníky a měl velký vliv na evropskou kulturu moderní doby.

Llibre d'Evast e Aloma e Blanquerna představuje souhrn nejdražších Llullových ideálů, jeho program přiblížení se církve všem možným oblastem, jak „ad intra“ (dovnitř), tak „ad extra“ (ven). *Blanquerna* je jeho nejniternějším vyznáním, dílem, v němž vysvětluje, kam by chtěl dojít se svým reformním programem. Asi ne náhodou už šest století předtím, než Antonio Rosmini napsal své slavné dílo *Pět ran Svaté církve*, Ramón Llull nabízí svou utopii pěti ranám ukřižovaného Krista.

Literárním druhem *Blanquerna* je však „romanc“, román, jak ho definuje sám autor. Je to román složitý jako život společnosti, ve které se odehrává, proplétají se v něm mnohé jiné literární druhy: disputace mezi různostmi, tak drahé středověké literatuře, poezie, nejrůznější vyprávění, scholastická cvičení (např. „*Questio de quolibet*“)⁴⁰ a tři kompletní knihy: *De l'Amic e Amat*(!) a dvě objasňující, *Ave Maria*⁴¹ a *Art de contemplació*.⁴²

Autor dílo rozděluje do pěti knih, v nichž nabízí „nauku a pravidla“ pěti kategoriím lidí v církvi: manželům, řeholníkům, prelátům, papeži a poustevníkům. I když se mnohokrát mluvilo o *Blanquernovi* jako o utopii a nezpochybňujeme, že se stala precedentem tohoto literárního druhu, lze říci, že ve skutečnosti se nejedná o utopii, neboť uskutečnění ideálu

³⁸ Tato kapitola je převzata v trochu upravené formě z knihy RAIMONDO LULLO, *Libro dell'Amico e l'Amato*, Introduzione J. Perarnau, Roma 1991, 12-17.

³⁹ Kompletní text knihy v katalánském originále byl publikován poprvé ve Valencii v roce 1521, později pak zatím čtyřikrát ve 20. století: na Mallorce (1914), v Barceloně 1935-54, což bylo kritické vydání editora Salvadora Galmése i Sanxo, pak 1957 a 1982).

⁴⁰ *Blanquerna*, kap. LXXVII.

⁴¹ *Tamtéž*, LXI-LXVI.

formulovaného v románu by nevedlo k uspořádané společnosti, ale k jejímu zániku během krátké doby jedné generace. A tak se lze ptát, jestli namísto utopie *Blanquerna* není spíše hagiografickým románem, který má povzbudit jednotlivce a posílit praktikování morálních a teologálních ctností, spíše než aby měnil společnost.

V *první knize* nacházíme pár, Evasta a Alomu, který uzavře manželství, slaví svatbu zarámovanou v úctě a starostlivosti k chudým. Po léta prosí Boha, aby jim dal dítě, až se konečně dočkají narození syna Blanquerny. Přestože má Evast touhu utáhnout se do samoty, Alomě se daří udržet život rodiny s manželem. Nemůže však odvrátit povolání syna k poustevnictví, i když se k tomu snaží využít laskavé Natany, kterou vybrala za chůvu. Po Blanquernově odchodu manželé prodají svůj majetek a zakládají špitál, aby se ujali nemocných, žijí z almužny a svým příkladem napravují hříšné chování některých měšťanů.

První část *druhé knihy* vypráví o vstupu Natany do kláštera a o jejím pokroku v řeholním životě. Ve druhé části *Blanquerna* hledá vhodné místo, kde by mohl žít jako poustevník. Natana přemůže odpor matky proti jejímu řeholnímu povolání, takže nakonec matka přizná porážku a následuje ji. Natana žije v konventu a řídí se sedmi ctnostmi, stává se abatyší. Vyučuje řeholnice, jak používat pět smyslů, a vysvětluje jim, jak žít v souladu s těmito ctnostmi, jak používat paměť, rozum a vůli, jak se modlit, ale také jak se kontrolovat a navzájem se „špehovat“, abatyši nevyjímaje.

Při hledání vhodného místa pro život v samotě nachází *Blanquerna* na své cestě hrad Desatera přikázání a hrad Paní Hodnoty. Vyřeší problémy předložené mu lidmi, které potká, včetně císaře a „uspořádání“ císařství. Dochází do opatství, zřejmě cisterciáckého, a stává se mnichem, „protože myslel, že větší službu může Bohu dělat v klášteře než v poustevně“. Reformuje v klášteře studia a Opatrnost jej přesvědčí, aby přijal jmenování opatem, neboť tato ctnost „je velká, když vládne jedné osobě, ale je mnohem větší, když vládne mnoha lidem“. Poté co opat *Blanquerna* reformuje klášter, určí spolu s mnichy jednoho z nich, aby se věnoval výlučně chvále Panny Marie: tak vzniká *Llibre de l'Ave Maria*. Zatímco se opat snaží plnit všechny povinnosti vyplývající z úřadu, věnuje veškerý možný čas kontemplativnímu životu v jednom „*dependance*“, domu spadajícímu pod klášter.

Po smrti diecézního biskupa katedrální kapitula zvolí a papež potvrdí jako nástupce opata *Blanquerna*, který úřad přijímá „z papežova příkazu“. Jeho „politika“ spočívá v tom, že pověřuje každého kanovníka kapituly, aby pečoval v diecézi o jedno blahoslavenství. Zde nacházíme i *Llullovo* myšlení ohledně tak živého problému doby, jako byla křesťanská chudoba: „Konat almužnu ctí Boha víc než vydržovat »dvůr« hýřícím prázdnou slávou.“ *Třetí knihu* zakončuje „*disputatio de quolibet*“, v níž je představeno a diskutováno deset otázek neboli „*questiones*“ o evidentně *lullovském* tématu, jejíž řešení je třeba si vyžádat u Svatého stolce; *Blanquerna* se proto vydává do Říma.

Na konci *třetí knihy* a na začátku *čtvrté knihy*, zatímco *Blanquerna* v Římě čeká na vyřešení „*questiones*“, umírá papež. *Blanquerna* je zvolen za jeho nástupce a tuto funkci přijímá, aby „byl Bůh poznáván a milován a jeho lid byl skrze něj v blaženosti“. Také zde se novému papeži podaří prosadit své cíle, jak „*ad intra*“, tak „*ad extra*“; konkrétně to realizuje tak, že

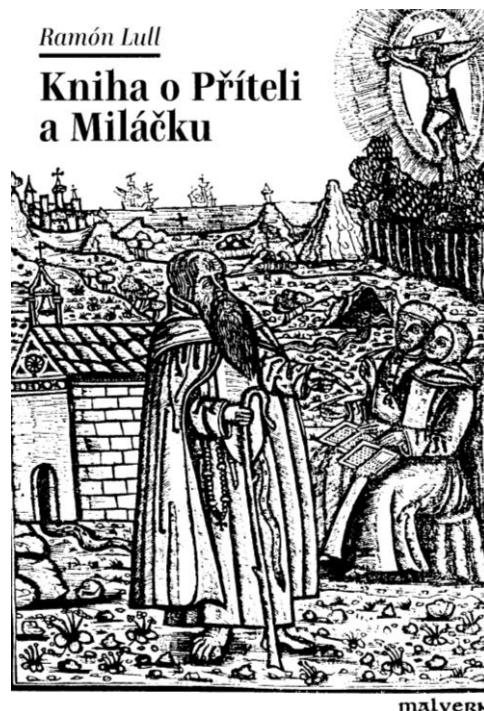
⁴² *Tamtéž*, CI-CXIV.

každému kardinálovi svěruje naplňování jedné věty z mešního hymnu *Gloria in excelsis Deo* (Sláva na výsostech Bohu). Sám si bere první část, sláva Bohu chápaná v lullovském smyslu. Důležitost je přikládána i efektivitě, takže konzistoř vydává čtyři konkrétní listy: ekonomická rovnost všech kardinálů se zákazem přijímat „*servitia*“ (úsluhy, úplatky?); finanční jednota Svatého stolce; týdenní tzv. „kapitula vin“ kolegia kardinálů i s papežem;⁴³ centralizovaná tajná informační síť rozšířená po celém světě. Zvláště důležité jsou dvě postavy, které se v této knize objevují: „Pěvec Hodnoty“ a „Ramón Bláznivý“. Zřejmě se tím chce říct, že k dokončení pokřesťanství světa jsou obě postavy absolutně nutné: smělost apoštola, který hlásá a praktikuje křesťanské poselství, „*ať je to vhod či nevhod*“ (1Tim 4,2)

Dostáváme se k závěrečné *páté knize*. Blanquernovi se podařilo reformovat opatství, diecézi i římskou kurií, vlastně tedy celou církev. Vidí, že konečně nadešel okamžik, kdy se může stát poustevníkem. Zřekne se papežského úřadu, a to ne „z nízkosti“, a začíná žít „u jednoho velmi krásného pramene a starobylé kaple s velmi hezkou celou“. Pak se popisuje Blanquernův život v poustevně. Další poustevníci jej prosí, aby napsal knihu o životě poustevníků a mnichů, „díky níž by uměli a mohli zůstat v kontemplaci a zbožnosti“. Ve skutečnosti, aby uspokojil tuto žádost, napsal Blanquerna dokonce dvě knihy: *Llibre d'Amic e Amat* (Kniha o Příteli a Miláčkovi) a *Art de contemplació* (Umění kontempace). První je knihou rozjímání, kde láska kontemplujícího k Bohu prýští s naprostou spontánností, bez nějakého plánu nebo logického systému. Druhý spis je teoretickou lullovskou příručkou na téma kontempace, rozdělenou do dvanácti kapitol.

8. „*Na způsob súfí*“: *Llibre d'Amic e Amat* (*Kniha o příteli a miláčku*)

Obecně se má za to, že původním kontextem knihy je 5. díl *Blanquerny*. Někteří autoři připomínají, že ve 4. knize (kap. 88) se mluví o stejnojmenném textu přeloženém z arabštiny, a je otázkou, do jaké míry nám známý text může záviset na onom neznámém v arabštině. Pravda je v tomto případě složitá. Ve skutečnosti se téma o Příteli a Miláčkovi i se stejným literárním druhem objevuje ve 4. knize, v kap. 80, kde se píše o apoštolské činnosti, kterou si papež Blanquerna vyhradil, neboť přímo souviseli s Boží slávou, podle první věty hymnu *Gloria in excelsis Deo*. V úvodu věnovaném tématu říká: „(Ramón) Bláznivý uviděl dva kardinály, kteří mluvili, a myslel, že se baví o jeho Miláčkovi. Ale oni mluvili o volbě dvou biskupů, učiněné »v nesvornosti«. Tehdy Bláznivý kardinálům řekl, že ze všech existujících slov jsou nejkrásnější ta, která plynou mezi přítelem a miláčkem.“⁴⁴ Téma se vrací v kapitole 83, věnované úkolům kardinála pověřeného větou *Benedicimus te*, a v 88.,

⁴³ „Kapitula vin“ je termín i dnes známý z řeholního života, kdy se komunita sejde a vyznávají se takto ve skupině nahlas chyby a provinění, zvláště proti společenství a bratrské lásce.

⁴⁴ *Blanquerna*, kap. LXXX.

věnované kardinálu s větou *Domine Fili Unigenite, Iesu Christe*. Ten přijme vyslanec z Berberie, který „našel Knihu o Příteli a Miláčkovi, v níž se píše, jak zbožní lidé skládají písně o Bohu a lásce a jak z lásky k Bohu opouštějí svět, jdou kamkoliv a snášejí přitom chudobu.“⁴⁵ Není nic divného, když v úvodu 5. knihy *Blanquerna* při představování prvků, které charakterizují *Llibre d'Amic e Amat*, Llull píše, že spis byl „sepsán na způsob *súfi*“.⁴⁶ Od tohoto „způsobu“ si Llull slibuje pomoc v reformě kázání, myslel totiž, že v tomto údajném překladu z arabštiny našel „způsob, s jehož přispěním budou kázání díky bohabojnosti slov příjemnější lidem“.⁴⁷

Charakteristické vlastnosti spisu. Už sám autor osvětluje, že spis obsahuje:

- 1) „slova lásky a krátké příklady, které dodávají člověku velkou zbožnost“;
- 2) jsou to slova a příklady, které „potřebují vysvětlení a přes ně pochopení vystupuje stále výš, takže povzbuzuje růst a zapálení vůle ve zbožnosti.“⁴⁸

V těchto slovech lásky jsou prvky rozdílného původu a badatelé dosud diskutují, jestli a do jaké míry byla převzata z arabského sufismu. Zřejmě zde hrají roli i různá období Llullovy kulturní formace, a proto spis čerpá z různých pramenů a vlivů.

I) Především je zde provensálská lyrika, kterou až do doby Llullovy katalánští autoři plně přijímali. Manuel de Montoliu o tom napsal výbornou a dosud platnou práci *Raymund Lullus, trubadúr*.⁴⁹

II) Je pravděpodobné, že během devíti let, kdy Llull studoval arabský jazyk a kulturu, a také díky každodennímu soužití s Araby, kteří v polovině 13. století tvořili ještě většinu obyvatelstva Mallorky, mohl dobře poznat spiritualitu sufismu.⁵⁰ Ostatně jeden z největších učitelů sufismu, Muhjiddin Ibn al-Arabí z Murcie (1164-1240) žil v posledních desetiletích muslimské vlády na ostrově v blízkém městě.⁵¹

Jaké prvky chtěl z této tradice Llull ve svém díle zdůraznit?

- Výrazy „přítel“ a „miláček“: „kde *přítel* byl věrný a zbožný křesťan a *miláček* byl Bůh“.⁵² Toto nazývání je v zásadě blízké pohledu sufismu.⁵³
- Literární druh „písní o Bohu a lásce“, „krátkých příkladů“, „krátkých prostředků a způsobů“.
- Smysl pro přímý osobní vztah lásky, který překonává jakéhokoliv zprostředkovatele, ať je to osoba nebo instituce.

⁴⁵ *Tamtéž*, kap. LXXXVIII.

⁴⁶ *Tamtéž*, kap. XCIX.

⁴⁷ *Tamtéž*, kap. LXXXVIII.

⁴⁸ *Tamtéž*.

⁴⁹ M. DE MONTOLIU, *Ramon Lull, trobador*, in „Homenatge e Antoni Rubió i Lluch. Miscellania d'Estudis Literaris, Històrics e Lingüistics“, I, Barcelona 1936, 363-398.

⁵⁰ *Súfismus* je důležitý směr islámské mystiky, který usiluje o znovuzískání původního ducha Mohamedova učení tím, že nařiká nad vnějškovostí a čistě formální úctou k náboženským pravdám a snaží se čerpat odjinud, zvláště z nitra. Metodou sufismu je úmysl a rozhodnutí jít k Pravdě prostřednictvím Lásky a zbožnosti. Tato praxe se nazývá *Tariqat*, duchovní cesta nebo cesta k Bohu.

⁵¹ O Ibn al-Arabím je základní knihou: M. ASÍN PALACIOS, *El Islam cristianizado. Estudio del “sufismo” a través de las obras de Abenarabi de Murcia*, Madrid 1931. U nás např. B. OSTRÁNSKÝ, *Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky*, Praha 2003. Internetová stránka: www.ibnarabisociety.org/ o něm nabízí řadu dalších informací v angličtině.

⁵² *Blanquerna*, kap. XCIX.

⁵³ Srov. M. ASÍN PALACIOS, *El Islam cristianizado*, 509.

- Smysl pro utrpení jako důkaz lásky a snad také jako účinný didaktický způsob směřující k nutnosti milovat Boha pro něj samého, a ne pro jeho útechy.

III. Neméně hutné jsou samozřejmě prvky, které Lull čerpá ze své křesťanské a teologické formace. Základní body dějin spásy (verš 313), potvrzení pravdy katolické víry (287), především nauka o Nejsvětější Trojici a jejích osobách (261, 263, 267-270), stvoření světa „od věčnosti“ (tehdy předmět diskusí s filozofy averroisty), vtělení Syna, samotné nebo ve spojení s jeho utrpením a smrtí (273; 321 (vtělení); 135; 153; 217 (vtělení, utrpení, smrt); 101; 262; 276 (utrpení a smrt)). Nechybí ani přítomnost Boží Matky (15; 327) nebo vybízení začínat dopisy jménem Ježíš, tak jako muslimové dávají na začátek jméno Mohameda.

Bylo by nemyslitelné, že by Lull do *Knihy o Příteli a Miláčkovi* nevložil své specifické myšlenky, které jsou součástí či jádrem lullismu. Setkáme se zde s typickými tématy jiných jeho knih: strom (86), výstup rozumu (139; 193; 226; 328), „*actus purus*“ (166; 198), „*relativní principy*“ (265-266), společné dobro a dobra partikulární (162), velmi špatný stav světa a potřeba jeho reformy (292), nebo krátká věta, která by mohla být souhrnem jednoho života (237).

Tyto a další prvky Lull tedy zpracoval do osobní syntézy, jejíž význam a účel se shodují s cílem celé jeho činnosti: dokázat převahu křesťanství nad ostatními náboženstvími, zvláště nad islámem, neboť pravda nemůže být nižší než nepravda.

Oněch 366 veršů spisu nebylo určeno k výlučně osobní duchovní četbě, ale mělo být doplněno vysvětlením, aby mohl být úryvek výchozím bodem a jádrem života celého dne. Lull to uvádí výslovně: „Jsou to slova, která musejí být vysvětlena.“⁵⁴ V kapitole věnované programu papeže Blanquerna, tj. dovést k naplňování hymnus *Sláva na výsostech Bohu*, najdeme úryvek podobný veršům spisu o Příteli a Miláčkovi, k němuž autor dodal i vysvětlení. Příležitostí je setkání papeže s řeholními představenými a s představenými řádů Chrámu a Špitálu, „*aby nařídil způsob, jak mají vzdát slávu Bohu*“. Tehdy Ramón Bláznivý říká: „*Setkali se přítel a miláček a jejich ústa mlčela. Jejich oči, kterými si posílali znamení lásky, plakaly a jejich lásky spolu hovořily*.“ Hned potom Pěvec Hodnoty dodává: „*Tento příklad znamená to, co bylo skrze sultána a vrahy ohlášeno Svatému otci a kardinálům: že v propagaci víry se už nepoužívá původní způsob Krista a apoštolů (tj. obětovat se až na smrt), jak to naopak dělají »vrahové«; a že pokud z toho neplyne výhoda, Hodnota dostává potupu. A nejsou milováni nejdůstojnější tvorové, kteří umírají z lásky, poněvadž víc prospívají lásky, které k sobě hovoří, než ústa, která jedí*.“ Je však dobré připomenout i to, co hned za tím dodává Ramón Bláznivý: „*Někdo psal a psal do jedné knihy jméno miláčků a milujících a jeden člověk, který miloval, se jej zeptal, jestli napsal do té knihy jména svého miláčka. A pisatel mu odpověděl: »Jedl jsi jídlo pečené ohněm lásky? Umyl sis ruce slzami svých očí? Jsi opilý a šílený z lásky, kterou jsi pil? Byl jsi někdy v nebezpečí za ctění svého miláčka? Máš filtr lásky a s ním inkoust, který by psal jméno tvého miláčka? Bez toho všeho tvůj miláček není hoden, aby byl vepsán do této knihy*“.⁵⁵

⁵⁴ *Blanquerna*, kap. XCIX. V dějinách lullismu se alespoň dvakrát (v 15. a 17. století) projevila snaha shromáždit tato vysvětlení.

⁵⁵ *Blanquerna*, kap. LXXX.

Jsou tu opět zmíněná témata: nutnost, aby byla jasná převaha křesťanství, naléhavost milovat Boha až k přijetí vlastní smrti. Smysl *Blanquerny* by mohl být: představit postavu křesťana, který se nejdříve jako Marta z evangelia přičiňuje v „mnoha věcech“ a nakonec si jako Marie volí „ten nejlepší úděl, který jí nikdo nevezme“, totiž žít výlučně pro milování Boha.

Nepřekvapuje proto, že hned po uveřejnění *Blanquerny* začala mít část díla, *Knihy o Příteli a Miláčkovi*, svůj vlastní život, nejdříve v rukopisech, později v tištěných vydáních. To, že se v současnosti množí vydávání tohoto spisu v Evropě i Americe, je svědectvím, že touhy papeže Blanquerny jsou aktuální pro křesťany i dnes v jejich cestě za Bohem.

9. „*Cant de Ramon*“⁵⁶ (Ramónova píseň)

Na Mallorce roku 1300, tedy ve svém pokročilejším věku, i když ne na konci života, Lull napsal tento zpěv jako vyznání, autobiografii ve verších, melancholickou bilanci svého života, mnoho vynaložené snahy často bez viditelných výsledků. Text začíná Ramónovým obrácením a prochází hlavními etapami jeho dalšího života, od založení koleje v Miramaru k sepsání jeho *Ars* (Umění). Text obsahuje několik velmi emotivních momentů, v nichž jako by Lull našel novou funkci pro trubadúrskou poezii, které se věnoval v mládí a které se po konverzi zřekl.

Jsem stvořen a bytí je mi dáno
k službě Bohu, aby byl ctěn,
a upadl jsem do mnohého hříchu
a do Božího hněvu jsem se dostal.
Ježíš ukřižovaný ke mně přišel:
chtěl, abych Boha miloval.

Son creat e esser m'es dat
a servir Deu que fos *honrat*,
e son caut en mant *pecat*
e en ira de Deu fui *pausat*.
Jesus me venc *crucificat*:
volc que Deus fos per mi *amat*.

Ráno jsem šel prosit o odpuštění
Boha, a vyzpovídal jsem se
s bolestí a zkroušeností.
K lásce, modlitbě,
naději, zbožnosti
Bůh mě uchoval.

Mati ane querre *perdo*
a Deu, e pris *confessio*
ab dolor e *contricio*.
De caritat, *oracio*,
esperansa, *devocio*,
Deus me fe *conservacio*.

Klášter Miramar
jsem nechal Menším bratřím dát,
aby Saracénům kázali.
Mezi vinicí a fenyklem
láska mě chytla, dala mi Boha milovat,
ve vzdychání a slzách pobývat.

Lo monestir de *Miramar*
fiu a frares Menors *donar*
per sarrayns a *preicar*.
Enfre la vinya e-l *fenolar*
amor me pres, fe-m Deus *amar*,
e 'nfre sospirs e plors *estar*.

⁵⁶ Ed. Salvador Galmés: Ramon LLULL, *Rims*, vol. I, Palma de Mallorca, Diputació Provincial de Balears, 1936.

O Bohu Otcí, Synu, Bohu Duchu,
co tvoří Svatou Trojici,
psal jsem, aby byli dokázáni.
Bůh Syn z nebe sestoupil,
z Panny se narodil,
Bůh i člověk, Kristus nazýván.

(Protože) svět byl v zavržení,
zemřel, aby dal spásu
Ježíš, skrz něžž byl svět stvořen.
Ježíš vystoupil do nebe na trůn,
přijde soudit zlé i dobré:
pak nepomohou slzy žádající odpuštění.

Novou vědu jsem vynašel,
aby člověk poznal pravdu
a zničil klam.
Saraceni budou pokřtěni,
Tataři, židé i člověk bloudící,
díky vědě, kterou mi Bůh dal.

Vzal jsem kříž, a to z lásky
k Paní hříšníkú,
od níž mi přichází velká pomoc.
Mé srdce je domem lásky,
a mé oči zřídla pláče,
mám blíž k bolesti než k radosti.

Jsem muž starý, chudý, vysmívaný,
žádný člověk mi nepomáhá,
a do příliš velké věci jsem se pustil.
velké věci jsem na světě hledal,
mnohý dobrý příklad jsem dal,
málo jsem znám a milován.

Chci zemřít v přívalech lásky.
Abych byl velký, nemám strach
ze zlého knížete ani pastýře.
Každý den mám v mysli potupu,
již dělají Bohu velcí páni,

Deus Paire, Fil, Deus *Espirat*,
de qui es Santa *Trinitat*
tracte com fossen *demonstrat*.
Deus Fill, del cel es *davalat*,
de una Verge *esta nat*,
Deu e home, Crist *appelat*.

Lo mon era 'n *damnacio*;
mori per dar *salvacio*
Jesus, per qui-l mon *creat fo*.
Jesus puja 'l cel *sobre-l tro*,
venra a jutjar li mal *e-l bo*:
no valran plors *querre perdo*.

Novel saber ay *atrobat*,
pot n'hom conexer *veritat*
e destruir la *falsetat*.
Serrains seran *batejat*,
tartres, jueus e mant *errat*,
per lo saber que Deus *m'ha dat*.

Pres ay la crots: tramet *amors*,
a la Dona de *peccadors*⁵⁷
que d'ela m'aport gran *secors*.
Mon cor esta casa *d'amors*
e mos huyls fontanes *de plors*:
entre gaug estag e *dolors*.

Son hom veyl, paubre, *meyspreat*,
no ay ajuda *d'home nat*
e ay trop gran fait *emparat*.
Grans res ai de lo mon *cercat*,
mant bon exempli hai *donat*:
poc son conegut e *amat*.

Vuyl morir en pelec *d'amor*.
Per esser gran non ay *paor*
de mal princep ne mal *pastor*.
Tots jorns consir la *desonor*
que fan a Deu li gran *senyor*

⁵⁷ Paní hříšníkú – útočiště hříšníkú Panna Maria.

co uvádějí svět do omylu.

Prosím Boha, ať vyšle posly,
zbožné, vzdělané a pravdivé,
aby hlásali, že Bůh je člověkem.
Pannu, z níž Bůh se člověkem stal,
a všechny svaté jí podřízené
prosím, ať nepřijdu do pekla.

Chvála, čest nejvyššímu Pánu,
to skrze moji lásku,
která je jeho odleskem.
Nejsem hoden vzdát čest
Bohu, tak silný jsem hříšník,
a jsem trubadúr knih.

Všude jsem chtěl velké dobro konat,
a nakonec jsem nemohl udělat nic,
přesto mě hněv netíží.
Se zkroušeností plakat,
chci tolik k Bohu díky volat,
jehož mé knihy chtějí vyvýšit.

Svatost, život, zdraví,
radost dej mi Bůh, a svobodu,
ať mě střeží od zla a hříchu.
Bohu jsem se celý svěřil,
ať zlý duch ani zlostný člověk
nemají moci nade mnou.

Ať Bůh přikáže nebesům a žívlům
rostlinám a všemu živoucímu,
aby mi neškodily a netrápily.
Ať mi dá Bůh moudré druhy,
zbožné, věrné, pokorné, bohabojné,
aby mu prokazovali všechny pocty.

qui meten lo mon en *error*.

Prec Deus trameta *missatgers*
devots, sciens e *vertaders*
a conexer que Deus *hom es*.
La Verge on Deus hom *se fes*
e tots los sants d'ela *sotsmes*
prec qu'en infern no *sia mes*.

Laus, honor al major *Senyor*
al qual tramet la *mia 'mor*
que d'el reeba *resplendor*.
No som digne de far *honor*
a Deu, tan fort son *peccador*,
e som de libres *trobador!*

On que vage cuit gran *be far*,
e a la fi res no y *pusc far*,
per que n'ay ira e *pesar*.
Ab contricio e *plorar*
vuyl tant a Deu merse *clamar*
que mos libres voyl' *exalsar*.

Santetat, vida, *sanitat*,
gaug, me do Deus e *libertat*,
e guard me de mal e *pecat*.
A Deu me son tot *comanat*:
mal esperit ni hom *irat*
no ajen en mi *potestat*.

Man Deus als cels e 'ls *elements*,
plantes e totes res *vivents*
que no'm fassen mal ni *tormens*.
Do'm Deus companyons *conexens*,
devots, leials, humils, *tements*,
a procurar sos *honraments*.